

SALLY BEDELL SMITHOVÁ

ALŽBĚTA II.

Život moderní panovnice

TRITON

Alžběta II

Vyšlo také v tištěné verzi

Sally Bedell Smithová

Alžběta II – e-kniha

Copyright © TRITON, 2021

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALŽBĚTA II.

Královna vychází z belgického velvyslanectví v Londýně, 1963.
Reginald Davis MBE (Londýn)

SALLY BEDELL SMITHOVÁ

přeložil Robert Tschorn

ALŽBĚTA II.

Život moderní panovnice

Sally Bedell Smithová
Alžběta II.
Život moderní panovnice

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Front-jacket photograph: © Yousuf Karsh
Back-jacket photographs: © Hugo Burnand/AFP/
Getty Images (top), © Tim Graham/Getty Images (bottom left),
© Central Press/Getty Images (bottom right)

© 2012 by Random House, Inc.

This translation published by arrangement with Random House, an imprint of
The Random House Publishing Group, a division of Random House, Inc.

Copyright © 2012 by Sally Bedell Smith
© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2012
Translation © Robert Tschorn, 2012

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,
Vykáňská 5, 100 00 Praha 10
www.tridistri.cz

ISBN tištěné knihy: 978-80-7387-632-6
ISBN ePUB: 978-80-7553-463-7
ISBN MOBI (Kindle): 978-80-7553-464-4
ISBN PDF: 978-80-7553-462-0

Stephenovi

Z „Otevírání Parlamentu“
Mary Wilsonová,
manželka Harolda Wilsona,
ministerského předsedy v letech 1964–1970, 1974–1976

*Za moudrost milována, hrdost svoji,
za přátelství, za tichý majestát,
o jejím jubileu jásot, sláva,
v ulicích budou davy Britů stát.*

*Její hlas klidný čte a nekolísá,
jiný však obraz vstoupí do oka:
postava malá rychle jde, jen sama,
přes údolí, v němž stojí vysoká.*

*Vidí jak hospodyně, co kde schází,
vrzavá vrátka, zídku nerovnou;
ačkoli odpočívá ve svém domě,
i v samotě je stále královnou.*

*„Když se usměje, jako by vyrostla.
Směje se celým obličejem.“*

Královna Alžběta II. a princ Filip, vévoda z Edinburghu, v kanadském Novém Brunšviku během oslav zlatého jubilea, říjen 2002.

Norm Betts/Rex USA

PŘEDMLUVA

Na konci svatebního obřadu prince Williama s Catherine Middletonovou 29. dubna 2011 stanul rozzářený pár, než se vydal špalírem ven z Westminsterského opatství, před ženichovými prarodiči, královnou Alžbětou II. a princem Filipem. Všichni novomanželům záviděli romantickou lásku a na mladém princovi obdivovali odhodlání oženit se se spřízněnou duší, ačkoli není královského ani urozeného původu. Nevěsta udělala před královnou pukrle, ženich sklonil hlavu. Pětaosmdesátiletá panovnice působila nezdolně a stoicky. Odpověděla jim skoro neznatelným pokývnutím.

Před dvaasedmdesáti lety učinila královna v lásce podobně nezávislé rozhodnutí. V pouhých třinácti letech, během prvního odpoledne, které strávila ve společnosti prince Filipa Řeckého, neodolatelně pohledného, ale nemajetného budoucího důstojníka britského válečného loďstva, se Alžběta zamilovala. Za osm let se brali pod touž gotickou klenbou Westminsterského opatství. Všechno ostatní měla Lilibet, jak jí říkali, nalinkované, ale to nejdůležitější rozhodnutí učinila sama za sebe proti vůli své matky, která by na Filipově místě raději viděla britského aristokrata. „Na nikoho jiného se ani nepodívala,“ vzpomínala Alžbětina sestřenice Margaret Rhodesová.

Tehdy ještě princezna Alžběta tím prokázala na dívku tak mladou nevídanou jistotu, o síle a sebedůvěře nemluvě. Žena, která už šedesát let vládne Spojenému království Anglie, Walesu, Skotska a Severního Irska, dalším patnácti zemím a čtrnácti teritoriím, mě ale překvapila ještě mnohokrát. Její role a to, jak se jí zhostila, se prostě vymyká mému chápání: usedla na trůn zděděný po předcích a požehnaný bohem, dnes však ztělesňující souručenství mnoha národů i vyznání zcela odlišné od homogenního království, jemuž vládli její předkové v tisícileté historii britské monarchie. Pochopila jsem, že většinu jejího života určují ceremonie, neměnná každoroční rutina ustanovená už za královnou Viktorie. Alžběta II., všude dobře známá a nezaměnitelná, je nejdéle úřadující hlavou státu – až by se zdálo, že je tak neměnná a předvídatelná, jak je pilná a svědomitá.

Svoji životní roli hrála královna jako velká herečka – jedině o ní lze právem prohlásit, že jí je svět jevištěm. Miliardy lidí ji viděly vyspívat z krásné panenky v zaměstnanou matku a posléze v moudrou babičku. Když v osmadvaceti letech seděla třetím rokem na trůně, řekl její první osobní tajemník sir Alan Lascelles: „Lidem potrvá léta, než si všimnou, jak moc je inteligentní... Časem to národ vezme za své.“ Na veřejnosti ovšem působí tak vážně, že intelligence, natož pak humor, nejsou tolik vidět. Pod neprostupnou a důstojnou slupkou se skrývá vlastně neznámá žena.

„Její soukromé já pro mě bylo velikým překvapením,“ řekl Howard Morgan, autor jejího portrétu z osmdesátých let. „Mluví jako Talián. Šermuje rukama. Je nesmírně expresivní.“ Přátelé a příbuzní znají její radost ze života, která se na veřejnosti tak zřídka projeví – jak si vyhrála s bublifukem při narozeninách v londýnském Akváriu, jak si na zastrčeném hebridském ostrůvku vylezla na dřevěnou bednu a halekala písničky, jak amerického malíře George Weymoutha sama obsloužila ze švédského stolu v jídelně hradu Windsor. „Skládala talíře na sebe!“ vzpomínal Weymouth. „Když jsme byli malí, říkali nám, že se to nesmí.“

Při neformálním hovoru jí jiskří v očích a mluví vesele a vřele. „Občas se domem rozlehne její smích,“ říká Tony Parnell, bývalý správce na Sandringhamu, královnině norfolkském panství. „Je to radostný smích.“

Při prvním setkání lidi také překvapí královnina malá postava, měří 163 centimetrů. Stejně jako její praprababička, královna Viktorie, která měřila jen něco málo přes metr a půl, působí tak majestátně, že o výšku vůbec nejde. Autoritu podtrhuje i způsob chůze, který její dlouholehý oděvní návrhář Norman Hartnell popsal slovy „záměrně odměřený a uvážlivý krok“.

Stejně paradoxní je i královnina příhodná pokora, která jí byla vštípena už v raném věku. „Dovede zůstat královnou, a přesto být skromná,“ říká Margaret Rhodesová. „Díky tomu není rozmazlená.“ Do divadla královna přichází neohlášena, až když zhasnou světla v hledišti. Jeden z jejích osobních tajemníků popisuje, jak zvláštní je ji pozorovat „když se vkrade do místnosti... Vůbec se nesnaží o nějaké entrée.“ Když oslavují někoho jiného, nenuceně splyne s přihlížejícími. Při oslavách devadesátých narozenin její sestřenice lady Mary Claytonové pořídil přítomný karikaturista momentku. Marie je na kresbě největší, uprostřed, zatímco obrýlená královna Alžběta II. se tlačí v poslední řadě.

Ačkoli je známa svou opatrností, na koně si nikdy nebere helmu, a má pro to dobrý důvod; windsorští zaměstnanci pak vtipkují slovní hříčkou heir – dědic / hair – vlasy, že „mezi královnou a jejího dědice vstoupí jediné šátek od Hermése“. V autě si nezapíná pás, ačkoli se po svých panstvích podle Margaret Rhodesové „prohání jako rarach“.

I obočí si nechává vzdorně nezkracené. Před čtvrtstoletím si autorka jejího životopisu Elizabeth Longfordová jako první povšimla, že „charakteristické“ přirozené obočí „ji činí zajímavou“, je „spíš živou kronikou než prázdným gestem“ a dokazuje, že královna se „s ničím nepará“.

Alžběta II. se rozhodla stárnout důstojně bez pomoci plastické chirurgie a celý život si uchovala vlastně stále stejný účes. „Držet si své tak dlouho je nesmírná útěcha,“ říká Helen Mirrenová, která byla za ztvárnění Alžběty II. ve filmu *Královna* z roku 2006 oceněna Oscarem. „Dýchá z toho spolehlivost. Nikdy nevybočila z přímé cesty. Má pevnou disciplínu, která podle mě vychází z ní, není vynucená.“

Královna si svědomitě vede deník, ale ten dostanou historici do ruky až po její smrti. „Je to jako čistit si zuby,“ řekla k tomu jednou. „Není to opravdový deník, jako si vedla královna Viktorie..., ani tak podrobný. Je spíš maličký.“ Přátelé, kteří si vyslechli její poučené názory a výstižné charakterové črty, se domnívají, že podobné postřehy mohla svěřit papíru, aby nepomlouvala.

Má-li si udržet svůj status, musí být královna neobyčejná. Poddaní od ní ale očekávají, že bude i lidská, když ne rovnou obyčejná. Po celou dobu panování se snažila tyto dva požadavky navzájem vyvážit. Bude-li příliš tajemná a vzdálená, ztratí kontakt se svým lidem; bude-li příliš stejná jako všichni ostatní, ztratí své tajemství.

Na zahradní slavnosti v Buckinghamu roku 2007 se královna hostů ptala na tak obyčejné věci jako: „Přijeli jste zdaleka?“ Jedna žena, jež jí

byla představena, opáčila: „Co děláte za práci?“ Když to Alžběta II. za pár dní vyprávěla přátelům, řekla: „Netušila jsem, co na to odpovědět.“ Tolik let se seznamovala s lidmi a na tohle se jí někdo zeptal poprvé.

Moc a sláva v Británii nechodí pospolu. Alžběta II. spíš panuje, než vládne, a je zavázána sloužit až do smrti. Winston Churchill, její první ministerský předseda, to v roce 1953 podal takto: „Bitva je prohrána: Parlament vyhání vládu. Bitva je vyhrána: lid oslavuje královnu.“ Skuteční držitelé moci – předsedové vlád – přicházejí a odcházejí s každými volbami podle toho, která strana získá většinu v Parlamentu, ale hlavou státu zůstává královna. Nemá moc konat, ale má moc bránit. Kvůli ní nemůže být ministerský předseda prvním mužem státu. „Díky ní by bylo těžší nastolit diktaturu, udělat vojenský převrat, vládnout skrze dekrety,“ vysvětlil Robert Gascoyne-Cecil, sedmý markrabě ze Salisbury, konzervativní politik a někdejší předseda Sněmovny lordů. „Bylo by to těžší, protože královna stojí v cestě a musejí se dodržovat pravidla.“

Alžběta II. má i moc vlivu, „právo poradit, právo povzbudit, právo varovat.“ Veřejnost ovlivňuje svým příkladem, vzorně slouží státu, odměňuje za zásluhy a pilně plní všechny své povinnosti. Tony Blair, desátý z jejích dvanácti ministerských předsedů, o ní řekl: „Je symbolem soudržnosti uprostřed nejistého světa... tím nejlepším ze všeho britského.“

Alžběta II. nepřestává být královnou ani na okamžik, což ji izoluje a ovlivňuje chování všech kolem ní, dokonce i rodiny. Nemá cestovní pas ani řidičský průkaz, nemůže volit ani svědčit u soudu, nemůže opustit Anglikánskou církev. Protože symbolizuje národní jednotu a nesmí si pohňevat své poddané, zůstává vždy přísně nestranná, a to nejen v politice, ale i v tak nevinných otázkách, jako jsou oblíbené barvy, písňe nebo televizní pořady. Vzácně dá ovšem najevo, jak vyhraněný má vkus a názory.

Přímost je jen jednou z jejích obdivuhodných vlastností. „Když něco řekne, myslí to tak. A veřejnost to vnímá a oceňuje,“ řekla Gay Charterisová, vdova po Martinu Charterisovi (lordu Charterisovi z Amisfieldu), po tři desetiletí nejdůležitějším královnině rádci. Gay Charterisová je jedním z desítek lidí blízkých královské rodině, s nimiž jsem mluvila.

Je až neuvěřitelné pomyslet, že od poloviny devatenáctého století po první desetiletí jedenadvacátého vládly monarchii dvě veliké ženy – královna Viktorie a královna Alžběta II. Ony dvě symbolizovaly Británii mnohem déle než čtyři muži, kteří seděli na trůně mezi nimi. Vládnoucí žena má jiné úkoly než muž, což v případě Alžběty II. znamenalo plnit povinnosti muže i ženy.

Jako pracující žena byla Alžběta II. vzácností jak ve své generaci, tak v britské vyšší třídě. Neměla kde odpozorovat, jak vyvážit role panovnice, manželky a matky. Královské závazky a pevně vštípený smysl pro povinnost jí často braly čas na děti. Její svobodomyšlná výchova přinesla nešťastné následky a s dětmi pak měla hodně trápení. Občas dala najevo, jaké má starosti, ale častěji si je nechala pro sebe a uklidňovala se na dlouhých procházkách se psy. „Ve Skotsku roste takový plevel s hodně hlubokými kořeny, starček přímětník,“ řekla lady Elizabeth Ansonová, královnina sestřenice. „Vídala jsem ji, jak ho rve na poli.“

Princ Filip se vyjádřil, že jeho hlavním posláním jakožto nejdéle sloužícího královského manžela v dějinách Británie bylo vždy „podporovat královnou“. Na veřejnosti spolu vypadají jako Fred a Ginger, tak sehrané mají napohled snadné kroky, z nichž je patrný živý zájem o druhého. Díky svým britským a zhusta neuctivým poznámkám je princ rovněž vítanou kapkou octa v královnině windsorské šlehačce. „Princ Filip je jediný muž na světě, který se ke královně chová prostě jako k člověku,“ řekl Martin Charteris. „A královna mu zas dovede povědět, ať sklapne. Protože je královna, nikomu jinému něco takového říct nemůže.“

Alžběta II. žije prakticky a bez nenadálých překvapení, program má přesně rozplánovaný na půl roku dopředu, v hrubých obrysech na rok. Její přítel John Julius Cooper, druhý vikomt Norwich, žertem poznamenal, že je tak vyrovnaná, „protože nikdy nemusela hledat místo k parkování“. Podle jednoho z jejích osobních tajemníků „má dvě velké výhody. Zaprvé dobře spí a zadruhé má silné zdravé nohy, takže dokáže dlouho stát... Královna je nezdolná jako jak.“ Na čtyři měsíce v roce se uchyluje na svá venkovská panství. Kdykoli přijede na Sandringham, personál „ji uvede do domu, který nalezne přesně v tom stavu, v jakém ho naposledy opustila,“ řekl Tony Parnell, zaměstnaný na panství padesát let. „Když něco nechá položené na židli, při příští návštěvě to tam najde.“

Příběh Alžběty II. je příběhem všeho, co dokázala udělat se životem, který dostala. Zajímalo mě, jak jí charakter, osobnost a výchova pomohly hrát tak jedinečnou roli. Jaká je a jak vypadá její všední den? Jak se za pochodu naučila jednat s politiky a hlavami států i s horníky a profesory? Co poznala ze světa, když žila ve skleníku? Jak se staví k vládnutí, změnil se nějak její postoj? Jak se vyrovnávala s chybami a prohrami? S rodinou? Jak si udržela vyrovnanost a základní hodnoty? Jak si, veřejnosti stále na očích, uchránila soukromí? Postoupí někdy trůn svému synovi,

princi Charlesovi¹, nebo dokonce vnukovi, princ Williamovi? Jak se jí na sklonku života daří dávat monarchii stabilitu a život?

S královnou Alžbětou II. jsem se seznámila v květnu 2007 ve Washingtonu. Britský velvyslanec pořádal ve své rezidenci zahradní slavnost, bylo teplo, nebe bez mráčku. Přišlo nějakých sedm set Washingtonanů – muži v nejlepším obleku, mnohé ženy v klobouku.

Velmi schopní vojáci nás sešikovali do řad asi deset metrů od sebe. Když přišla určená hodina, vyvěsili královskou vlajku na znamení, že Její Veličenstvo už dorazilo. Královna, tehdy jedenaosmdesátiletá, s manželem princem Filipem prošli na terasu mezi dvěma vojáky Grenadýrské gardy v šarlatových kabátcích a medvědíh čepicích. Kapela Coldstreamské gardy zadula *Bůh ochraňuj královnu* a královský pár sešel ze schodů.

S manželem Stephenem jsme se ocitli v řadě, kterou obcházel princ Filip, zatímco Alžběta II. šla druhou stranou.

Královna nám zmizela v zahradě, ale my jsme čekali na místě, dokud se poděl naší řady nevydala zpátky k vile. Britský velvyslanec, sir David Manning, jí představoval zhruba každého dvanáctého hosta. Ukázal, že zastaví u nás, a něco jí pošeptal do ucha. Představil mě královně, ta mi podala ruku v bílé rukavičce a já podle protokolu řekla: „Přeji dobrý den, Vaše Veličenstvo.“ Když jí velvyslanec představil mého manžela, věděla, že je šéfredaktorem washingtonského deníku. Stejně jako její manžel nemá tisk příliš v lásce – za šedesát let vlády neposkytl jediný rozhovor –, ale nedala to na sobě znát.

Stephen jí ovšem zdvořilost neoplatil a dopustil se hned dvou prohřešků najednou: položil královně otázku a naznačil, že sází na koničky. „Vsadila jste si v Churchill Downs na Street Sense?“ zmínil vítěze Kentucké derby, kterou minulou sobotu poprvé navštívila. Královna nevhodnou otázku taktně přešla mlčením, ale zůstala u nás. Něco ji na ní muselo zaujmout. Se Stephenem jsme se na dostih dívali v televizi; dostihy sleduje už léta, umí „číst trat“ a vidí manévry jezdců, které mně naprosto unikají. Přidal tedy jeden postřeh o dostihu a Alžběta II. odpověděla, že ji mrzelo,

1) U panovníků a příslušníků nejvyšší aristokracie (stejně jako u světců, papežů apod.) užíváme v češtině obvykle naše jména – Alžběta, Viktorie, Jiří, Jindřich, Jakub, Řehoř... Především žurnalisté ovšem pro poslední dvě generace panovnického rodu používají jména anglická – Charles, William – a tomuto úzu se v zájmu srozumitelnosti přizpůsobují. Podobně vžitě označení následníka trůnu jako „prince z Walesu“ je ovšem zcela mylné; Charles je v Anglii princem, ale ve Walesu knížetem. Správně by se tedy měl titulovat „princ Karel, kníže velšské“. Dědic anglického trůnu se tradičně stává knížetem (tedy formální hlavou) Velšanů od dob anglického krále Eduarda I. (Pozn. překl.)

jak je vítěz v cíli celý zacákaný blátem. Doma v Anglii by se to nestalo, protože koně nezávodí v hlíně, ale na trávě.

Potěšená, že si může s někým popovídat o koních, jednom ze svých oblíbených témat, se s mým manželem chvíli zdržela, probrala s ním dostih včetně strhujícího finišu, v němž se Street Sense propracoval do vedení z devatenáctého místa. „Ta žlutá čepice byla k nezastavení,“ chválila královna. Stephen jí řekl, že handicapper v jeho novinách, *The Washington Examiner*, předem odhadl pořadí na prvních třech místech. „To je podivuhodné,“ odušila královna a šla dál.

Překvapila mě její živá gestikulace, výrazné modré oči, časté úsměvy. Asi minutu jsem vnímala veselou povahu tak často skrytou za důstojenstvím královského úřadu. Tehdy jsem si to neuvědomovala, ale bylo zřejmé, jak má všechno pod kontrolou. Když přešla manželovu nevhodnou sázkařskou otázku, nijak ho neusadila. Prostě ji nechala být a vrátila rozhovor na pevnější půdu.

Po celou dobu panování se Alžbětě II. dařilo udržet nad politikou a většinou i nad nepříjemnostmi. Možná není taková celebrita jako hollywoodské hvězdy, ale skoro. Na Googlu je trvale nejoblíbenější a nejvyhledávanější členkou královské rodiny, ačkoli jí vnuci princ William a princ Harry (spolu s Catherine Middletonovou od jejího zasnoubení s princem Williamem) dýchají na paty a v Google Trends ji od roku 2004 občas na chvíli i zastíní. Komik Eddie Izzard ji dokonce ztvárnil v *Simpsonových*.

Při svém pevném zdraví a odhodlání si je udržet může královna plnit své povinnosti ještě deset i více let, čímž nenechá svému následníku princovi Charlesovi mnoho času k panování. Princovi bylo v šedesátém roce královniny vlády šedesát čtyři let.

Podruhé jsem si s královnou promluvila ve společnosti zasvěcené anglo-americkému přátelství, zvané Pilgrims (Poutníci), na recepci pro nějakých šest set jejích členů a pozvaných hostů, kterou Alžběta II. pořádala v londýnském Svatojakubském paláci v červnu 2009. Tou dobou jsem už déle než rok pracovala na této knize. Součástí mé pozvánky byla umístěnka do Trůnní síně vyvedené ve zlatě a šarlatu, přesněji do „páté skupiny“ vedené generálem sirem Richardem Dannattem, tehdejším náčelníkem Generálního štábu Britské armády.

Na velkých recepcích u královniny jsou lidé často předrozděleni do skupinek. Mezi Poutníky měla pozdravit asi sto lidí a naši skupinu jí představoval generál Dannatt. Tentokrát podávala ruku v černé rukavičce, v ohbí druhé ruky zavěšenu neodmyslitelnou kabelku od Launera. Věděla

jsem, že o mé knize byla zpravena už před několika měsíci, a její tiskový tajemník, stojící opodál, věděl, že na recepci přijdu. Královna ale měla toho večera před očima spoustu tváří.

Řekla jsem jí, jak ráda ji zase vidím v angloamerické společnosti, když už jsem jí byla představena ve Washingtonu. „To vás sem přivedlo?“ zeptala se. „Ne, moje dcera se tady v Londýně vdává.“ „A kdy má svatbu?“ zajímala se královna. „Čtvrtého července.“² Znovu jsem uviděla, jak jí zajiskřilo v očích. „Není to trochu nevhodné?“ „Doufám, že je odpuštěno,“ odpověděla jsem. Znovu úsměv a královna odešla k dalšímu.

2) 4. 7. je státní svátek USA, výročí odtržení od britské koruny. (Pozn. překl.)

Chtěla se mu vyrovnat v jeho „pevnosti“.

Princezna Alžběta se dívá otci přes rameno, když čte listiny z vládních krabic, duben 1942.

Lisa Sheridanová/Getty Images

KAPITOLA PRVNÍ

Královská výchova

Tu novinu 10. prosince 1936 tehdy desetileté Alžbětě Alexandře Marii Windsorové sdělil komorník. Její otec se jen čtyři dny před svými šestačtyřicátými narozeninami stal nečekaně králem, když jeho starší bratr, král Eduard VIII., abdikoval kvůli sňatku s Wallis Warfield Simpsonovou, dvakrát rozvedenou Američankou. Eduard VIII. panoval pouhých deset měsíců od smrti svého otce, krále Jiřího V., a stal se podle dobového kousavého vtipu „jediným monarchou v dějinách, který pustil otěže státu, aby nastoupil jako třetí jezdec na baltimorské hajtře“.

„To znamená, že budeš muset být příští královnou?“ zeptala se jí mladší sestra Markéta Rose, jak jí říkali v dětství. „Jednou ano,“ odvětila Alžběta. „Chuděrko,“ odtušila Markéta.

Ačkoli obě princezny uchváceně sledoval tisk i veřejnost, žily bezstarostně ve svém skleníku obklopeny guvernankami, chůvami, služebnými, psy a poníky. Měsíce trávily idylicky na anglickém i skotském venkově, kde hrály hry jako „chyť si den“ – při té se na podzim chytají listy, než dopadnou na zem. Jejich rázná skotská chůva Marion Crawfordová, přezdívaná Crawfie, jim dala ochutnat i obyčejný život, když je po Londý-

ně vozila podzemkou a autobusem, ale po většinu času zůstávaly v královské bublině.

Než se narodila Markéta, prožila Alžběta čtyři roky jako předčasně vyspělý jedináček. Na svět přišla deštivé noci 21. dubna 1926. Když ji jako dvouletou poprvé viděl Winston Churchill, všiml si u ní „přirozené autority a přemýšlivosti, u malého děcka nevídané“. Crawfie připadala „pořádná a metodická... po tatínkovi,“ úslužná, snaživá, nejšťastnější, když měla co na práci. Brzy projevila schopnost škatulkovat, která se jí později hodila v náročném postavení. Lady Mary Claytonová, o osm let starší sestřeniče, vzpomínala: „Ráda si hrála na poníka nebo na koně. Když ji v tu chvíli někdo oslovil, neodpověděla hned; až za chvíli vysvětlila: Jako poník jsem nemohla mluvit.“

Abdikací krize uvrhla rodinu do zmatků, nejen jako skandál, ale jako popření všech následnických pravidel. Alžbětin otec byl znám jako Bertie (místo Albert), na trůně si však vybral jméno Jiří VI., aby ukázal, že navazuje na svého otce. Jeho manželka, korunovaná společně s ním, byla nadále známa jako královna Alžběta. Bertieho ale nevychovali pro trůn. Když matce vyprávěl o svých nově nabytých povinnostech, propukl v pláč. „Já o tohle vůbec nestál,“ svěřil se svému bratranci, lordu Luisi Mountbattenovi, zvanému Dickie. „V životě jsem neviděl státní listinu. Jsem námořní důstojník, nic jiného neumím.“ Nový král byl od přírody rezervovaný, křehké konstituce a úzkostné povahy. Trpěl těžkou koktavostí, která ho silně sužovala, takže měl záchvaty vzteku (výbuchům se říkalo „skřípění zubů“).

Na druhou stranu měl silný smysl pro povinnost, kralování tedy věnoval všechny síly a zároveň se postaral, aby „Lilibet“ – jak princezně Alžbětě říkali v rodině – jednou usedla na trůn připravená mnohem lépe než on. S jeho korunovací se stala „předpokládanou“ a nikoli „zjevnou dědičkou“, kdyby se jejím rodičům měl ještě narodit mužský následník. Alžběta i Markéta Rose ale přišly na svět císařským řezem a v jejich době byla třetí operace považována za příliš riskantní. Podle zvyku mluvila Lilibet na veřejnosti o rodičích jako o „králi a královně“, ale doma byli máma a táta.

Když se Helen Mirrenová připravovala na titulní roli ve filmu *Královna* z roku 2006, pouštěla si dokola dvacetivteřinový kousek jednoho filmu, protože jí toho tolik odhalil. „Královně je v něm jedenáct nebo dvanáct,“ vzpomínala Mirrenová, „a vystupuje z velikého černého auta. Čekají na ni velcí muži a ona jim se smyslem pro vážnost a povinnost podává ruku. Dělal, co považovala za svou povinnost, a dělala to půvabně.“

„Mám pocit, že má výchova nakonec vysvětluje hodně věcí,“ řekla královna v předvečer čtyřicátého výročí usednutí na trůn. „Když máte správné vzdělání, dokážete hodně, a já doufám, že mně se ho dostalo.“ Do školy toho podle dnešních měřítek mnoho nenachodila. Ženy z její společenské třídy a generace se obvykle učily doma s důrazem na praktické, nikoli akademické dovednosti. „Dívka šla na vysokou školu jen v případě, že měla silné badatelské sklony,“ řekla Lilibetina sestřenice Patricia Mountbattenová. Crawfie sice dobře ovládala dějepis, zeměpis, gramatiku, literaturu, poezii a sloh, ale na matematiku „byla beznadějná“, jak řekla Mary Claytonová, další z jejich žaček. Hudbu, tanec a francouzštinu učily další guvernantky.

Po Alžbětě nikdo nechtěl, aby vynikala v učení, natož aby z ní vyrostla intelektuálka. Neměla spolužáky, s nimiž by se mohla poměřovat, neskládala řady obtížných zkoušek. Když Crawfie roku 1932 přišla do domácnosti, jejím prvním úkolem bylo naučit princeznu, šestiletou Alžbětu a dvouletou Markétu, „hezky psát“. Alžběta si osvojila plynulý čitelný rukopis podobný matčinu a sestřinu, jen trochu rozmáchejší. Crawfie ale potřebovala svou svěřenyni podle svých slov „naplnit vědomostmi tak rychle, jak jsem jen mohla“. Seznámila Lilibet s *Children's Newspaper*, novinami plnými aktuálních zpráv, z nichž Alžběta přešla k politickým rubrikám v *The Times* a ke stanici BBC; jeden palácový poradce poznamenal, že sedmnáctiletá princezna „má dokonalý přehled o státních záležitostech i jiných novinkách“.

Po celé dětství měla Alžběta každý den vyhrazený čas na „tiché čtení“ knížek od Stevensona, Austenové, Kiplinga, sester Brontëových, Tennysona, Scotta, Dickense, Trollopa a dalších povinných klasiků. Jako dítě i jako dospělá vyhledávala historické romány, zvláště ty pojednávající o „všech koutech Commonwealthu a jejich obyvatelích“, řekl Mark Collins, ředitel Nadace Commonwealthu. O desítky let později, když významávala spisovatelku J. K. Rowlingovou za její knížky o Harrym Potterovi, řekla: „Dobře mi posloužilo, jak moc jsem v dětství četla, protože dnes čtu velice rychle. Musím toho přečíst hodně.“

Jakmile se stala nástupnicí trůnu, přibylo jí hodně učení. Nejdůležitějším školitelem jí byl sir Henry Marten, proděkan Etonu, staroslavné internátní školy pro chlapce hned pod hradem Windsor. Její absolventi byli známi jako „staří Etonci“. Marten byl spoluautorem *Základů britských dějin*, standardní školní učebnice, ale to z něj rozhodně nedělalo sucho-párného akademika. Šestašedesátiletý starý mládenec s obličejem jako

měsíček a zářivě lesklou pleší měl zlovyk žvýkat roh kapesníku a v kabinetu tak plném knih, až je Crawfie přirovnávala ke stalagmitům, choval krkavce. Sir Alec Douglas-Home, čtvrtý předseda vlády Alžběty II., na Martena vzpomínal jako na „dramatického, jadrného, nadšeného učitele“, který dovedl historickým postavám vdechnout život.

Počínaje rokem 1939, kdy bylo Alžbětě třináct, jezdily s Crawfie kočárem dvakrát týdně k Martenovi do kabinetu, aby si zde princezna osvojovala dějiny a záludnosti britské ústavy. Zprvu byla značně nespokojená a nejistá, pohledem často vyhledávala chůvu. Marten se jí skoro nemohl podívat do očí, proto ji začal oslovovat „pánové“, jako by přednášel třídě chlapců. Zanedlouho si u něj ale připadala „jako doma“, vzpomínala Crawfie, a princeznu s proděkanem spojilo „roztomilé přátelství“.

Marten sestavil náročný výukový plán na základě masivního třísvazkového *Zákona a zvyku v ústavě* sira Williama Ansona. Princezna musela číst také *Společenské dějiny Anglie* G. M. Trevelyana, *Společenství národů a impérium* lorda Eltona i *Anglickou ústavu* Waltera Bagehota, základní dílo konstituční interpretace, které studovali její otec i dědeček. Marten přihodil i úvod do amerických dějin. Na otázku, co má Marten říci princezně o ústavní roli trůnu, mu sir Alan „Tommy“ Lascelles, osobní tajemník krále Jiřího VI., odpověděl stručně: „Nic neskrývejte.“

Na rozdíl od psané americké ústavy, která vše doslovně vysvětluje, je ta britská sbírkou zákonů, nepsaných tradic a precedentů. Je z podstaty tvárná, soudy musejí vynášet lidé, stejně jako podle potřeby pozměňovat pravidla. Pro Ansona byla „stavbou poněkud nesourodou... asi jako dům, který upravovalo mnoho majitelů“. Povinnosti a výsady konstitučního monarchy nejsou jasně stanoveny. Autorita vychází spíše z toho, co král nedělá, než co dělá. Panovník podle ústavy musí podepsat všechny zákony schválené Parlamentem; veto je nemyslitelné, ale co kdyby...

Alžběta se Ansonem zabývala šest let, tužkou si v něm pečlivě podtrhávala věty a vpisovala poznámky. Podle životopisce Roberta Laceyho, který zažloutlé svazky zkoumal v etonské knihovně, si všimla třeba Ansonova tvrzení, že složitější ústava dává větší záruky svobody. V popisu anglosaské monarchie jako „poradního a nespokojeného absolutismu“ si podtrhla obě přídavná jména. Marten ji vzdělával v zákonodárném procesu a odhalil jí širokou moc Parlamentu. Alžběta se do „procedurálních podrobností“ ponořila tak, jako by se, podle Laceyho, „chystala stát mluvčí [Dolní sněmovny] a ne královnou“. Ministerští předsedové se později po-

divovali nad znalostí nejdrobnějších ústavních problémů, jež se projevovala v jejích nečekaně pronikavých otázkách.

V šestnácti letech najali Alžbětě jako učitelku francouzské literatury a dějin Marii-Antoinettu de Bellaigue, kultivovanou belgickou komtesu vzdělanou v Paříži. Princezny jí sice přezdívaly „Toni“, ale guvernantka jim nasadila laťku vysoko a u jídla s ní musely konverzovat pouze francouzsky. Alžběta se naučila mluvit tak plynně, že překvapila i Pařížany, kteří ji, dvaadvacetiletou, při návštěvě města roku 1948 chválili: „Mluví jasně a přesně.“

De Bellaigue spolupracovala s Martenem – proděkan Alžbětě ukládal témata k vypracování ve francouzštině. Guvernantka později vyprávěla, že Marten naučil budoucí královnu „nahlédnout na otázku z obou stran a pak ji rozsoudit“. Podle ní měla Lilibet „odjakživa dobrý úsudek. Instinktivně cítila, co je správně. Byla sama sebou, *tres naturelle*. A v její povaze se vždy snoubil silný smysl pro povinnost s *joie de vivre*.“

Na vývoj Alžbětiny povahy a osobnosti měla veliký vliv její matka. Narodila se jako Alžběta Bowes-Lyonová hraběti a hraběnce ze Strathmoru, skotsko-anglická urozená rodina čítala kromě ní ještě osm dětí. V roce 1929 o ní časopis *Time* napsal, že je „hraběnička krev a mlíko“. Nadšeně četla všechno možné, nejraději měla P. G. Wodehouse. Kupodivu si také oblíbila příběhy Damona Runyona o newyorských gangsterech a šlapkách a jednou napsala kamarádce přesně v jeho duchu: „Jak se ta vrtule Pearlová štrekuje, no kemo, to je pohled pro bohy.“

Královna Alžběta naučila dceru v pěti letech číst a věnovala hodně času předčítání klasických dětských knížek. Sotva se Lilibet naučila psát, doporučila jí matka, ať si každý večer zapíše do deníčku své dojmy, což královně vydrželo celý život. Při korunovaci svého otce roku 1937 psala jedenáctiletá princezna barvitý zápisník „Lilibet pro Lilibet“, v němž stojí například: „Když tatínek dostal korunu, klenba i trámy u stropu [Westminsterského opatství] tonuly v obdivném oparu.“ Když pak korunovali její matku a šlechtičny v bílých rukavičkách si současně nasazovaly své korunky, „bylo nádherné, jak se ruce a korunky vznášely ve vzduchu a vtom ruce jako mávnutím kouzelného proutku zmizely“.

Rodiče nechali Alžbětu portrétovat už jako malou. Modelem v životě seděla více než sto čtyřicetkrát, což z ní činí nejčastěji portrétovanou korunovanou osobu v dějinách. Portréty tvořily vždy významnou součást

image královské rodiny a pomáhaly určovat způsob, jakým veřejnost vnímá hlavu monarchie. Na otázku, zda si své portréty nechává, královna odpověděla: „Ne, ani jeden. Všechny se malují pro jiné.“

Poprvé Lilibet maloval Maďar Alexius de László, široce vážený portrétista. Bylo jí sedm. Malíře zaujala její „intelligence a výrazná povaha“, i když uznal, že při malování bývala „ospalá a neposedná“. Starším šlechticům společnost uhlazeného šestačtyřicetiletého Maďara vyhovovala, ale pro Alžbětu byl „hrozný“, jak s úšklebkem vzpomínala o mnoho let později. „Jeden z těch lidí, co po vás chtějí, abyste se na ně pořád dívali.“ Éterická olejomalba – z Alžbětiných portrétů její matce nejmilejší – ukazuje sedmiletou princeznu v nařaseném hedvábí s košem květin, nakadřenými plavými vlásky a vykulenýma modrýma očima. Vážný výraz bez úsměvu ale naznačuje podráždění.

Jako druhý portrétoval Alžbětu jiný Maďar, sochař Zsigmond Strobl, jemuž seděla modelem osmnáctkrát mezi lety 1936 a 1938. Byla starší, už předpokládaná dědička, a ochotně si povídala s maďarským novinářem, který byl rovněž přítomen, aby jí ukrátil čas. Sezení modelem, ať malíři nebo sochaři, ji naučilo ještě větší trpělivosti. Jako královna si portrétování užívala co oázu volného času, kdy se mohla uvolnit, otevřeně si popovídat s cizím člověkem, dlouho a mnohdy i dosti osobně, dokonce žertovat. „Je to příjemné,“ usmála se lišácky, když seděla modelem před svými osmdesátými narozeninami. „Jeden jen sedí a nikdo na něj nemůže, protože pracuje, i když nic nedělá.“

Se Stroblem si nejraději povídala o koních, své největší vášni a další příležitosti naučit se něco nového. Její otec v duchu královské tradice choval plnokrevníky a závodil s nimi, Alžbětu tak seznámil se všemi stránkami jezdeckví a do sedla ji posadil už ve třech letech. Roku 1938 se začala učit jezdit v dámském sedle, což potřebovala na každoroční Přehlídku barev, oficiální oslavu panovníkových narozenin, při níž musí jet v červeném vojenském kabátku, dlouhé jezdecké sukni barvy námořnické modři a černém třírohém klobouku v čele přehlídky více než čtrnácti set vojáků.

Jezdecký výcvik dvakrát týdně jí dopomohl k síle i dobré kondici a naučil ji zachovat v nebezpečí chladnou hlavu. Největší rozkoš zažívala, když skákala přes živé ploty a cválala poli a lesy – tehdy se vysvobodila z pout oficiálního života. Ačkoli si ještě před dvacátým rokem zkusila hon na lišku – napřed s Garth Foxhounds v Berkshiru a pak s Beaufort Hunt v Gloucestershiru –, už propadla chovu a dostihům.

Jako dítě s otcem navštěvovala jeho hřebčiny v Hampton Courtu a na Sandringhamu, kde si osvojila základy šlechtění i genealogických proměn temperamentu a vhodných tělesných znaků zásadních pro chov úspěšných koní. Viděla silné hřebce i kobyly s hříbaty, sledovala mladé koně při tréninku na „cvališti“, dlouhých loukách na hřebenech nízkých kopců, které se stácejí podobně jako dostihová dráha. Seznámila se s podkoními i se stájníky, s trenéry a žokeji, s celou tou otevřenou společností, která bere život jinak, protože na prvním místě jsou koně. Jak řekla o mnoho let později malíři Frolicu Weymouthovi, „koně nejlépe srovnají třídní rozdíly“.

Od přírody jí to šlo i se psy. Roku 1933 zahořel její otec pro velšské corgi, plemeno se špičatým čumákem, přerostlými ušima a krátkými nožkami, a dal jí Dookieho, prvního v dlouhé řadě corgiů, od té doby s Alžbětou nerozlučně spjatých. Někdy jich měla i dvanáct najednou. Psíci se před ní často ženou jako „pohyblivý koberec“, jak to formulovala Diana, manželka knížete velšského. Psíci dobře prolamují ledy, ale při své kousavé povaze občas vystraší nějakého hosta nebo zaměstnance. „Jsou to honáčtí psi, tak koušou,“ vysvětlila jednou Alžběta II. a s lišáckým úsměvem dodala: „Honí lidi.“

Už předtím, než se rodina roku 1937, po nástupu Lilibetina otce na trůn, přestěhovala do Buckinghamského paláce, měla princezna málo příležitostí najít si kamarádky. Jakmile se stala předpokládanou dědičkou, holčičky na návštěvě ji musely zdravít pukrletem a oslovovat „paní“. „Odkazovalo nás to do patřičných mezí,“ vzpomínala lady Elizabeth Cavendishová na dobu, kdy si chodila do Buckinghamského paláce hrát. Při jedné návštěvě královské rodiny u dvanáctého hraběte a hraběnky z Airlie na jejich skotském hradě Cortachy vzal hraběcí syn Jamie Ogilvy princeznu Alžbětu v pase a shodil ji na kanape. Jeho otec na něj vlétl, uhodil ho do břicha a řekl: „Ke královské krvi se takhle chovat nebudeš!“ „Princezna si z toho nic nedělala,“ vzpomínal Ogilvy, „ale v tomhle systému ji vychovávali.“

Crawfie poznamenala, že život v paláci staví „mezi jeho obyvatele a svět venku skleněnou stěnu“. Buckinghamský palác je obrovský, má 775 místností, takže je spíš hlavním úřadem monarchie než domovem. Lilibet se často dívala z okna, jak dole běží svět, a přemýšlela o životě „opravdových lidí“.

Aby se princezna rozšířila obzory i za hranice rodiny a necítila se tak odříznutá, dala Crawfie v paláci dohromady oddíl Girl Guides (něco jako

americké skautky). První dvacetičlenná skupina zahrnovala dívky z příbuzenstva jako Patricii Mountbattenovou, podle Lilibet „dost divokou“ vedoucí hlídky Ledňáčků, v níž byla i následnice trůnu, urozené kamarádky jako lady Camillu „Micky“ Wallopovou (dceru devátého hraběte z Portsmouthu) i dcery šoférů a dalších palácových zaměstnanců.

Klubovnu měla děvčata v určené komnatě v paláci, v letohrádku na šestnáctihektarové zahradě pořádaly dívky táboráky, pozorovaly ptáky a věnovaly se týmovým sportům. Budoucí královna se mezi nimi neztratila. „Vychovávali ji, aby nikdy nebrečela před lidmi, což se člověku zaryje pod kůži,“ vzpomínala Patricia Mountbattenová. „Jako malé jí říkali: Když upadneš, ani se nezamrač.“

Hodnostáři, kteří navštívili krále s královnou, byli představeni i princeznám; od těch se čekalo, že s nimi u večeře povedou inteligentní konverzaci. Alžbětu lidé zajímali stejně jako její matku, ale scházelo jí matčino spontánní potěšení ze společnosti. Královna Alžběta pomáhala Lilibet překonávat ostych přehráváním scének, v nichž představovala arcibiskupa z Canterbury nebo jiného váženého hosta. Královna jí vštěpovala heslo vlastní matky: „Když tě někdo nebo něco nudí, můžeš si za to sama.“ Také své dcery učila snášet upřený pohled tří tisíc hostů na zahradních slavnostech v Buckinghamském paláci a chodit uměřeným krokem. „Když jdete ke stolu s pohoštěním, nesmíte mezi lidmi jít moc rychle. To není zdvořilé.“

Prostřednictvím upovídáných popisných dopisů ze zámořských cest po králově boku představila královna Alžběta dceři svět i náročnou práci královského páru. Když jejich rodiče roku 1939 odcestovali do Kanady a do Spojených států, zaznamenávaly si Lilibet a Markéta Rose jejich postup do mapy v učebně. Matka jim psala, že Američané jsou „milí bezproblémoví lidé... a moc je potěšilo, že jsme takoví obyčejní a slušní a že máme tolik práce“. Přiznala: „Občas mám slzy v očích, když v jejich tvářích vidím všechny ty pocity,“ ale také ji namáhalo být „pořád na očích... Někdy jednomu skoro dojdou síly.“

S matčinou pomocí si Lilibet rovněž osvojila pevnou křesťanskou víru. Královna Alžběta jí předčítala z Bible a učila ji žalmy z Knihy modliteb. „Královna tu modlitební knížku umí pozpátku,“ vyjádřil se George Carey, stotřetí arcibiskup z Canterbury a pozdější lord Carey z Cliftonu. Královna Alžběta se každý večer modlila vkleče a její dcera v tom prý pokračuje.

„V její generaci je modlit se vkleče u postele normální,“ řekl Carey. „Na kolenou je člověk před Všemohoucím pokorný a pokora pomáhá v modlitbě.“

Královna Alžběta vzdělávala dceru i v praktických záležitostech. Clarissa Edenová, vdova po siru Athonym Edenovi (prvním hraběti z Avonu), druhém ministerském předsedovi Alžběty II., obdivovala, jak „královna sedí na židli kousek před opěradlem. Dovede tak sedět hodiny.“ Naučila se to v dětství od matky, pevně přesvědčené, že „dáma se zády nikdy nedotkne opěradla“.

Jako dítě bývala Lilibet rtuťovitá, a to nejen po svém otci, ale i po Jiřím V. a Eduardu VII., ale matka ji vlastním příkladem a poučováním naučila klidu a trpělivosti. Podle Mary Claytonové „vychovala královna Alžběta děti tak, jako její matka [hraběnka ze Strathmoru] vychovala ji a její sourozence: ovládat své nálady a nepustit je ze řetězu“. Královna Alžběta měla moderní rodičovské zásady, založené na pochopení a povzbuzování: nezesměšňovat, nepřipustit předvádění se, mluvit tiše a „nikdy nekřičet, nezastrašovat“ nebo „přijdete o sladkou dětskou důvěru“. V jednom dopisu pro Lilibet napsala: „Drž nálady na uzdě, drž slovo a buď láskyplná“.

Alžběta měla sto padesát panenek, stádo houpacích koníků s kompletním postrojem, jídlo jí nosili a o všechno se starali sluhové v šarlatové livreji, jak je tedy možné, že nebyla rozmazlená a arogantní? „Vychovávaly ji přísné chůvy,“ vysvětlovala kamarádka z dob, kdy bylo oběma pět. „Jednou přišly princezny Alžběta a Markéta na svačinu a princezna Alžběta položila lokty na stůl. Paní Knightová řekla: ‚Lokty dolů!‘ Překvapilo mě, že to princezně musí někdo říkat, ale chůva ji vychovala dobře a královna pravidla nikdy neporušila.“

Clara „Alláh“ Knightová, původem z Hertfordshiru, byla rodinná chůva pro malé děti a spolu s Lilibetinou skotskou pečovatelkou Margaret „Bobo“ McDonaldovou řídila život mimo učebnu a trávila s dětmi mnohem víc času než jejich rodiče. Bobo – komorník John Dean ji popsal slovy „mrňavá, hodně chytrá a dost rázná“ – setrvala v královniných službách až do své smrti v roce 1993. „Královna si ráda povídala se Skotkou nadanou selským rozumem,“ řekla Mary Claytonová.

Aby v Lilibet rozvinuly pořádkumilovnost a šetrnost, učily ji Alláh a Bobo úhledně si skládat věci, schovávat balící papír a stužky do pečlivě poskládaných nebo srolovaných balíčků a zhasínat za sebou. Princezna dostávala kapesné pět šilinků týdně, což bylo užitečné, ale trochu přitažené za vlasy, při jejím ročním příjmu šest tisíc liber. Když se svlékla,

poslušně složila oblečení pod ochrannou síťku, nikdy nic nepohodila na zem nebo na židli. Alláh a Bobo ji také odnaučily kousat si nehty, nepomohly jí ale od toho, co Helen Mirrenová nazvala jejím „vnitřním poklusem“ pod klidnou maskou, totiž sklonu pohrávat si se zásnubním a snubním prstenem.

Dalším zásadním dozorcem nad Alžbětiným životem byla její babička z otcovy strany, královna Marie, manželka krále Jiřího V. Byla škrobená a formální, každý den si k večeri brala tiáru, i když jedli o samotě s králem. Nedovedla se „nikomu podívat přímo do očí“, všiml si fotograf Cecil Beaton. „Královna Marie nosila tiáry jako čepce,“ poznamenala Deborah Mitfordová, vévodkyně z Devonshiru. „Jako by s ní srostly.“ Chovala se vždy vhodně a její oddanost službě neznala mezí. Nedlouho před svou smrtí ve věku pětasmadesáti let královna Marie dojemně zalitovala, že nikdy v životě nepřelezla plot.

Královna Marie tolik lpěla na protokolu, že trvala na tom, aby jí Lilibet a Markéta Rose vysekly pukrle, kdykoli se s ní viděly. Tvrdě potlačovala city – nanejvýš jí zacukalo v koutku – a vnucovala Lilibet, že panovníci se nesluší usmát se na veřejnosti. Když Lilibet uklouzlo, že se na ně „na tom koncertu chce tolik lidí podívat“, potrestala ji babička za to sebestředně přeréknutí tím, že ji hned vzala domů. Lilibet i tvrdé lekce přijímala s grácií, snad že si stejně jako babička vystačila sama, že byla soustředěná a vynalézavá. V pozdějších letech svoji přísnou babičku i často citovala.

Churchill postřehl, že přes svoji tvrdost a zdánlivou nepřístupnost změnám „královnu Marii nové myšlenky nijak neděsily“. Svou paradoxní otevřeností dodávala novou energii Lilibetinu vzdělávání, když chtěla královna Alžběta dcerám ulevit s tím, že by měly mít „šťastné dětství, na něž budou jednou rády vzpomínat“. Přes Crawfordie navrhovala královna Marie změny v skladbě a rozvrhu učení, zvyšovala laťku povinné četby a požadovala, aby se princezny učily básně nazpaměť, protože je to „skvělé cvičení paměti“. Brala Lilibet a Markétu do muzeí a obrazáren, do Státní mincovny, Anglické banky, Greenwichského paláce a londýnského Toweru.

Královna Marie milovala dějepis, zvláště genealogii královské rodiny, a pro Lilibet představovala živé spojení s minulostí. Její dědeček princ Adolf, vévoda z Cambridge, byl jedním ze synů krále Jiřího III.; královna Viktorie jí šla za kmotru; osobně znala dva nejvýznamnější britské ministerské předsedy, Williama Gladstonea a Benjamina Disraeliho. Vyprávěla

o velkolepé korunovaci v Dillí roku 1911, kde ji a krále Jiřího V. oslavovali jako císařovnu a císaře Indie, dovedla popsat původ a všechny náležitosti královských šperků, kterými se honosila při každé příležitosti, občas si na mohutné poprsí připínala i brož se dvěma obrovskými diamanty Culinan I a II (530,2 a 317,4 karátu).

V Lilibetině panteonu vychovatelů a učitelů zaujímal výsadní postavení její otec. Jedině Jiří VI. jí mohl povědět, jaké to je být králem, co se od něj očekává a jak nejlépe tato očekávání splnit. Lilibet byla bystřejší než otec, rychleji si všechno zapamatovala, byla také vyrovnanější, ale stejně nesmělá a oddaná povinností. S obdivem sledovala jeho boj s koktáním při každoročním vánočním rozhlasovém projevu a všímala si, jak svědomitě si při jídle zapisuje nápady do notýsku. Později řekla, že se mu v jeho „pevnosti“ chtěla vyrovnat.

O vytrvalosti, odvaze a smyslu pro povinnost se nejvíce dozvěděla z otčova chování během druhé světové války. Když Británie vyhlásila 3. září 1939 po Hitlerově vpádu do Polska Německu válku, bylo Lilibet teprve třináct. Za šest týdnů byly s Crawfordie a Markétou Rose ve Skotsku a právě četly Miltonovu *At a Solemn Musick*, když v rádiu hlásili, že Němci potopili bitevník *Royal Oak* a zasadili tak první ránu britskému válečnému sebevědomí. Král otevřel velký dům na svém skotském panství Balmoral dětem a jejich matkám evakuovaným z přístavního města Glasgow před německým bombardováním. Crawfordie nechala princezny roznášet uprchlíkům čaj a konverzovat se ženami o jejich synech a manželech ve vojenské službě.

Desátého května 1940 vtrhla německá vojska do Holandska, Belgie, Lucemburska a Francie, Neville Chamberlain rezignoval a ve funkci ministerského předsedy ho nahradil Winston Churchill. Lilibet u Chamberlainova rezignačního projevu v rádiu plakala; bylo jasné, že po skoro devíti měsících napjatého vyčkávání začíná válka doopravdy. Za dva dny poslali princezny do bezpečí opevněného středověkého hradu Windsor vzdáleného přes třicet kilometrů od centra Londýna, kde na pěti hektarech za hradbami přežily až do porážky Německa v květnu 1945. Z bezpečnostních důvodů bylo jejich bydliště tajné, ačkoli z hradu mohly vycházet.

Král s královnou válku přečkali v Buckinghamském paláci a na cestách po celé zemi v deseti vagónech Královského vlaku, jímž navštěvovali vojáky, továrny, nemocnice a vybombardované čtvrti. Mnohdy přespali

na Windsoru s dcerami v obřím krytu pod Brunšvicovou věží nebo v opevněném přízemním bytě ve Viktoriině věži. Odhodlání vytrvat v práci v Londýně je vystavilo nezanedbatelnému nebezpečí a získalo jim lásku obyvatelstva. Když začala Luftwaffe v létě 1940 bombardovat britská města a vojenské cíle, Buckinghamský palác zasáhla devětkrát. Druhá bomba z poloviny září zničila palácovou kapli a málem zabila oba královské manžele.

Stejně jako její vrstevníky uvrhla válka princeznu Alžbětu do zvláštní situace, která se značně podepsala na jejím dospívání. V rozporu s miněním některých pozorovatelů se ale její život nezastavil a nebyla oddělená od mužské společnosti. Život na hradě ji naopak dříve seznámil s mužským světem, který měla obývat později jako královna, protože se často bavila s příslušníky Grenadýrské gardy přidělenými ochraně královské rodiny. (Grenadýrská garda, založená roku 1656, je jedním ze sedmi pluků Domácí stráže podléhajících velení samotného krále. Další čtyři pěší pluky jsou Coldstreamská, Skotská, Irská a Velšská garda, počet doplňují jízdní pluky Osobní gardy a takzvaných Modrých a Královských, kteří vznikli sloučením Královské jízdní gardy a Královských dragounů.³⁾ „Vyrůstala jsem mezi muži,“ řekla k tomu později královnina sestra Markéta.

V šestnácti letech byla Alžběta jmenována čestnou plukovnicí Grenadýrů a bedlivě zhlédla první v dlouhé řadě plukovních přehlídek. Kritizovala toho tolik, až jeden major požádal Crawfie, ať princezně nějak ohleduplně připomene, že „důstojník umí být spravedlivý, ale také milosrdný; potom je opravdu dobrý velitel“.

Důstojníci chodili na čaj i na formálnější obědy, kde Alžběta sestavovala zasedací pořádek a zdokonalovala se v dovednostech hostitelky. Mezi důstojníky byli lord Rupert Nevill a Hugh Euston (pozdější vévoda z Graftonu), kteří se s ní spřátelili na celý život. Dále přicházeli důstojníci na dovolence nebo na zotavené, také letci z Nového Zélandu, Austrálie, Kanady a Spojených států. Ze „spíše nesmělého děvčete“ Alžběta vyrostla „ve velice okouzující mladou dámu schopnou hladce vyřešit každou situaci“, řekla Crawfie. „Naučila se skvěle konverzovat.“

Alžběta a její sestra ani na chvíli „nezapomněly, že je válka“, řekla Antoinette de Bellaigue, „ale neklesaly na duchu“. Okna byla zatemněná, celý hrad obehnaný ostnatým drátem a ochráněný protiletadlovými děly, rozlehlé síně osvětlovaly jen holé slabé žárovky a teplé vody se nedostá-

3) Grenadiers, Coldstream, Scots, Irish, Welsh, Life Guards, Blues and Royals.

valo natolik, že ve všech vanách byly ve výšce třinácti centimetrů nakreslené čáry, jídla ale bylo dost, protože královská panství na venkově dodávala maso a zvěřinu. Princezny si zvykly na „hvízdání a řev bomb“, jak to formulovala jejich matka, ale přesto si dělala starosti, že „vypadají jinak“, protože „dělá tolik rámusí“ a na dohled od hradu dopadlo tolik munice – za celou válku skoro tři sta trhavých pum. „Ačkoli jsou tak ukázněné a vyrovnané,“ psala královně Marii, „pořád natahují uši a občas se polekají, což na ně těžce doléhá.“

Rodina několikrát utekla na krátkou dovolenou na Balmoral, kde královna Alžběta u dcer s potěšením pozorovala „růžová líčka a zdravou chuť k jídlu“ po procházce na čerstvém vzduchu přes vřesem porostlé kopce nad Royal Deeside, údolím řeky Dee, které se už za královny Viktorie a prince Alberta stalo nejmilejším místem královské rodiny. Praprarodiče předpokládané dědičky Balmoral koupili roku 1852, když se zamilovali do skotské Vysočiny. „Vše tu dýše svobodou a klidem,“ zapsala si královna Viktorie do deníku, „by člověk zapomněl na svět a jeho smutky.“

Viktorie s Albertem strhli původní panské sídlo a vybudovali větší hrad Balmoral ze světle šedé žuly, která působením povětrnostních vlivů časem ztmavla, s třicetimetrovou věží, vížkami a lomenými štíty, to všechno podle Albertovy přesné představy o baronském stylu. Interiér vyzdobili směsicí tartanových plédů, závěsů, koberců a linolea všech barev, tapetami se vzorem bodláků, krajinkami sira Edwina Landseera a jeleními hlavami po chodbách. Velká okna skýtala výhled na trávníky, zahrady, jehličnaté lesy a kopce nad údolím řeky Dee, prostě na celý ten přírodní ráj, který udával směr rodinných výprav.

Za čtyři desetiletí od smrti královny Viktorie roku 1901 se v Balmoralu změnilo překvapivě málo a její potomci kouzlo místa intenzivně prožívali. Balmoral byl svatyní, v níž rodina trávila každý podzim dva měsíce nedotknutelného odpočinku; k tradici se vrátila až s koncem války. Během jednoho z krátkých válečných pobytů zastřelila Lilibet svého prvního jelena a ulovila prvního lososa – jen čtyřkilového. Král, jeho manželka, dcery a dvořané se po večeri do půlnoci bavili u šarád, při nichž Tommy Lascelles napodoboval svatého Bernarda s takovou vervou, až ztratil hlas.

Na počátku války král s královnou ještě udržovali společenský život pravidelnými plesy v Buckinghamském paláci i na hradě Windsoru. Windsorský bál pro „mladé muže a panny“ v prosinci roku 1943 se

protáhl do čtyř hodin ráno. Král byl znám jako „nejlepší tanečník valčíku na světě“ a na parketu se dokázal uvolnit, dokonce vodil vláček tanečníků nablýskanými úředními sály. Koncem války Alžběta tu a tam proklouzla do Londýna na večeri a také poprvé viděla operu, totiž *Bohému* v podání Sadler's Wells Company v Novém divadle.

Crawfie se snažila udržovat na hradě veselou atmosféru, pořádala hry na schovávanou a na sardinky, rovněž hledání pokladu spolu s důstojníky a studenty Etonu. O Vánocích hrály princezny s místními školáky divadelní féerii, velkolepou podívanou pořádanou každý rok ve Waterlooské síni. Alžběta zpívala a stepovala před více než pětisetlávým publikem složeným i z obyčejných lidí z města a vojáků. Crawfie se podívovala její duševní rovnováze a Alžbětina učitele jezdeckví Horace Smithe zaskočilo, kolik má „sebevědomí a vervy“ spolu s komickým nadáním.

Pravidelně přicházely zprávy o smrti některého známého důstojníka. Roku 1942 zahynul v letadle i Alžbětin strýc princ Jiří, vévoda z Kentu a příslušník RAF; otce v něm ztratily tři děti, nejmladší teprve sedmiletá. „Pro mladé je tohle zvěrská doba,“ napsala roku 1943 královna Alžběta svému bratru Davidovi. „Lilibet se na Windsoru seznámí s někým od Grenadýrů a ten padne. Pro tak mladého člověka je to strašné.“ Zatímco později si její přátelé všimli, že pro královnu je téměř nemožné napsat kondolenci, když jí zemře někdo blízký, za války se ochotně chápala pera a napsala třeba matce padlého důstojníka, „aby věděla, jak moc si ho vážila a o čem si na Windsoru povídali“, vzpomínala Crawfie.

Antoinette de Bellaigue, Marion Crawfordová a Henry Marten princezny učili i během války. Marten jezdil do kopce na hrad v kolesce, kabelu nacpanou učebnicemi. Královský knihovník sir Owen Morshead k výuce přispěl pravidelnými prohlídkami windsorských sbírek, jež obsahovaly třeba košili, v níž byl sřat král Karel I., a olověnou kulku, která zabila lorda Nelsona u Trafalgaru. (Olejomalby nedozírné ceny byly vyňaty z rámů a odeslány do bezpečné úschovy.) Budoucí královna později řekla, že Windsor považuje za domov, protože z něj má „nejšťastnější vzpomínky na dětství“.

V činnosti pokračoval i dívčí oddíl, který Alžbětě poskytl nečekaně demokratické prostředí, protože rodiny na windsorském panství přijaly uprchlíky z vybombardované londýnské čtvrti East End, jejichž dcery vstoupily do oddílu. Pod vedením hradní správčové si skautky vysloužily odznak vaření, protože pekly koláče a sušenky (Alžběta to nezapomněla, jak později viděl i americký prezident) a vařily vývary. Uprchlíci si se

svým dělnickým přízvukem a způsoby z budoucí královny nic nedělaly, oslovovaly ji přezdívkou Lilibet, zapovězenou i dcerám aristokratů, a nechávaly ji mýt nádobí v mastném korytě a uklízet ohniště po táborácích.

Nejpřekvapivějším a nejpamátnejším zážitkem ale byl pro Alžbětu třítydenní výcvik v Dopravním středisku Domobrany roku 1945, tedy v jejích osmnácti letech. Co se tam naučila, je základem zlomové scény filmu *Královna*, v níž Helen Mirrenová sebejistě řídí Land Rover po balmoralských kopcích a při brodění přes řeku Dee uvízne na balvanu. Zatelefonoje Thomasovi, svému vrchnímu lovcímu, a s jistotou hlásí: „Mám dojem, že jsem přerazila poloosu.“ „Určitě, paní?“ „No jistě. Myslím přední, ne zadní. Nemám pohon na čtyři. Nezapomínejte, že jsem za války byla opravářkou.“

Scéna je sice vymyšlená, ale Alžběta II. je náležitě hrdá na to, jak se vyzná v automobilech. Více než dvacet let po válce řekla labouristické političce Barbaře Castleové, že jedině při výcviku u Domobrany mohla změřit síly se svými vrstevnicemi. Zbýlých jedenáct žen ve výcviku bylo sice o několik let starších, ale podporu Alžběta Alexandra Marie Windsorová nosila stejnou neslušivou uniformu a učila se to, co ony: řídit třítunový nákladák v hustém londýnském provozu, vyměňovat kola a svíčky, rozumět zapalování, měnit brzdovou kapalinu a rozebírat motor. Ruce i obličej měla umouněné od oleje a musela salutovat vyšším důstojníkům. Získala ale sebevědomí a naučila se skvěle řídit. „V životě jsem tolik nedřela,“ svěřila se přítelkyni. „Všechno pro mě bylo úplně nové – učila jsem se, co se děje uvnitř automobilu.“

Až na první, slovo od slova předepsaný rozhlasový projev k dětem vyhnáným válkou ze svých domovů – sentimentální řeč pronesenou roku 1940 holčičkovským hlasem po dlouhém zkoušení nádechů a frázování – měla Alžběta až do posledních let války pramálo oficiálních povinností. Roku 1944 odcestovala s králem a královnou do Walesu za horníky, v londýnské Dětské nemocnici Královny Alžběty a před Národní společností proti týrání dětí pronesla první veřejné projevy, pokřtila svoji první bitevní loď a zúčastnila se první oficiální večere v Buckinghamském paláci na počest ministerských předsedů britských dominií.

Když Británie 8. května 1945 oslavovala Den vítězství, stála Alžběta se svojí rodinou a s předsedou vlády Winstonem Churchillem na balkóně Buckinghamského paláce nad jásajícími zástupy. Toho večera s Markétou Rose v doprovodu Crawfie, Toni de Bellaigue a královského štolby utekly z paláce. V šestnáctičlenné skupině byla i jejich sestřenice Margaret

Rhodesová a několik gardových důstojníků včetně Henryho Porchestera, který se Alžbětě stal přítelem na celý život a nejbližším rádcem ve věci dostihů a chovu koní. Budoucí královna se v uniformě Domobrany zavěsila do přátel, vyrazila po St. James's Street a vesele tančila conga, Lambeth Walk a hokey-cokey⁴. Po návratu k zábradlí paláce princezny spolu s davem skandovaly: „My chceme krále! My chceme královnu!“ a provolávaly slávu, když se jejich rodiče objevili na balkóně. Alžběta s Markétou Rose pak vklouzly do paláce zahradní brankou a královna Alžběta „nás pohostila vlastnoručně vyrobenými sendviči“, vzpomínala Toni de Bellaigue.

Oslavy pokračovaly i následujícího večera. „Zase mezi lidmi,“ zapsala si Alžběta do deníčku. „Embankment, Piccadilly, Pall Mall, nachodila jsem celé míle. Ve 12.30 jsem viděla rodiče na balkóně, jedla, slavila, na kutě ve tři ráno!“ „Byla to ojedinělá chvílka osobní svobody,“ psala Margaret Rhodesová, „taková Popelka naruby, kdy si mohly hrát, že jsou obyčejné a neznámé.“

Za tři měsíce vyrazila parta znovu oslavovat porážku Japonska. Zase „nachodili celé míle“, zapsala si Alžběta. „Prosvištěli jsme Ritz..., pili v Dorchesteru, dvakrát viděli rodiče, na míle daleko, tolik lidí.“ Tentokrát Alžbětu poznávali a provolávali jí slávu, ačkoli policisté oslavující upozorňovali, že si „princezny přejí, aby se k nim ostatní chovali jako k obyčejným lidem, a tak mohly projít“.

Alžbětě bylo koncem války čerstvě devatenáct. Ačkoli léta strávila za hradbami Windsoru, zakusila život určitě jinak, než kdyby dospívala jako královská dcera v míru. V rodičích poznala hrdiny a ztělesnění povinnosti a statečné služby, na vlastní kůži pocítila ztrátu padlých a seznámila se s lidmi mimo královskou společnost. Přijala nové povinnosti a nahlédla další období svého života nejen jako předpokládané dědičky, ale hlavně jako mladé ženy – což bylo tajemství, jež si střežila se zdrženlivostí typickou pro její chování v následujících desetiletích. Do války vstoupila jako holčička, po válce byla dospělá.

4) V té době populární tanečky. Conga je vláček, tanečníci jdou za sebou a na každou čtvrtou dobu vykopnou nohu stranou; do Londýna se dostala z Kuby přes Spojené státy. Lambeth Walk se objevil v anglickém muzikálu z roku 1937 a trochu připomíná kreace Michaela Jacksona. Hokey-cokey je dětský taneček s předepsanými cviky, podobný u nás dříve oblíbenému *Vogeltanzi*. (Pozn. překl.)

„V tu chvíli to lidem zřejmě došlo.“

Princezna Alžběta a Filip se po sobě dívají na svatbě své společné sestřenicí lady
Patricie Mountbattenové, říjen 1946.

© TopFoto/The Image Works

KAPITOLA DRUHÁ

Sňatek z lásky

„Vhodných mladíků byl celý pluk,“ vzpomínala lady Anne Glenconnerová, jejíž rodiče, hrabě a hraběnka z Leicesteru, byli přátelé a sousedé krále Jiřího VI. a královny Alžběty na Sandringhamu v Norfolku. Lilibet však „znala svůj osud a v raném věku se upnula k princovi Filipovi. Byl ideální: dobře vypadal a byl princem cizí země.“

Vybrala si v souladu s tradicí, protože s Filipem byli příbuzní, ale zase ne tak blízcí, aby to vzbudilo pochybnosti. Filip byl její bratranec z třetího kolena, měli společné prapraprarodiče královnu Viktorii a prince Alberta. Filip měl dokonce víc královské krve než Alžběta, jejíž matka pocházela z britské šlechty (se vzdálenými vazbami na anglické a skotské krále), zatímco rodiči prince Filipa byli princezna Alice z Battenbergu (pravnučka královny Viktorie) a princ Ondřej Řecký, potomek dánského prince, který v polovině devatenáctého století usedl na řecký trůn. Lilibet i Filip byli spřízněni s většinou evropských vládnoucích rodů, kde se příbuzenské sňatky uzavíraly stovky let. Královna Viktorie a její manžel si byli dokonce ještě blíže – byli bratranec a sestřenice; měli společnou babičku, ovdovělou vévodkyni z Koburgu. Viktoriina matka (rovněž Viktorie) a Albertův otec Ernest byli sourozenci.

Filip ovšem mezi ostatní nápadníky rozhodně nezapadal. Královna by dceru provdala za některého z jejích urozených anglických přátel z podobné rodiny, v jaké sama vyrůstala – za budoucího vévodu z Graftonu, z Rutlandu nebo z Buccleuchu, případně za Henryho Porchestera, příštího hraběte z Carnarvonu. Na rozdíl od nich se Filip nemohl pyšnit velkými državami a byl vlastně docela chudý.

Narodil se 10. června 1921 na ostrově Korfu, ale v Řecku neprožil ani rok, protože královskou rodinu vyhnal ze země státní převrat. Rodiče ho spolu se čtyřmi staršími sestrami odvezli do Paříže, kde žili zadarmo v domě bohatých příbuzných. Princ Ondřej, hrdý voják z povolání a duchaplný extrovert, najednou neměl co dělat, zatímco princezna Alice, od narození hluchá, s obtížemi zvládala početnou rodinu. Filip ovšem díky tomu prožil rané dětství ve zbožňující ženské společnosti. Chodil do americké školy v St. Cloud, naučil se plynně francouzsky a osvojil si asertivní způsoby.

Idyla skončila, když ho rodiče v osmi letech poslali do internátní školy v anglickém Cheamu. O rok později se jeho matka nervově zhroutila a po několika letech v sanatoriu zůstala odloučena od manžela. Nakonec se odstěhovala do Atén, kde založila pravoslavný ženský řád a všechny síly věnovala dobročinnosti.

Princ Ondřej v synově životě také nehrál velkou roli, žil jako švihák v Monte Carlu s milenkou o skromné rentě, zatímco synovo školné hradili štědrější příbuzní a známí. Filipovy čtyři sestry se povdávaly za majetné německé prince – několik z nich mělo vazby na nacistickou stranu – a mladšího bratra si braly na prázdniny, dokud jim to neznemožnila Hitlerova sílící válkychtivost. Filipovo dospívání poznamenala i dvě neštěstí, napřed jeho sestra Cecilie i s rodinou zahynula při pádu letadla, rok nato zemřel na rakovinu jeho nejmilejší strýc a poručník George Mountbatten, druhý markrabě z Milford Havenu.

Filip byl odsouzen k životu na cestách, domov neměl a rodiče ho nepodporovali. Když byl po letech tázán na své vykořeněné mládí, odpověděl: „Rodina se rozpadla... Nějak jsem se s tím musel popasovat. To se dá zvládnout.“ Z Cheamu odešel na školní rok 1933–34 do Salemu, internátní školy v Německu řízené progresivním židovským pedagogem Kurtem Hahnem. Po krátkém uvěznění nacisty uprchl Hahn roku 1934 na severomořské pobřeží Skotska a založil Gordonstoun School, na niž se Filip záhy zapsal.

Výchovné zásady Gordonstounu stavěly vedle vzdělání na vůdčích schopnostech, službě a zkouškách tělesné vytrvalosti (drsné cvičení,

ledové sprchy). Filip se nezalekl a stal se prvním mezi žáky (s titulem „Strážce“). „Byl z těch hochů, kteří si velmi záhy osvojí nezištnou službu, nikdy nežádal úlevy nebo výhody kvůli svému původu,“ vzpomínal Hahn. V závěrečné zprávě napsal, že Filip je „rozený velitel“ a bude potřebovat „těžkou službu hodnou jeho schopností“. Ředitel školy v něm zpozoroval „inteligenci a živého ducha“ i „neuvážlivost“ a poznamenal, že Filipovy vůdčí schopnosti někdy oslabuje „netrpělivost a netolerantnost“.

Na území Spojeného království se Filip ocitl v péči svých zdejších příbuzných, především battenberské babičky, vdovy po markraběti z Milford Havenu, která měla od krále byt v Kensingtonském paláci, a matka mladšího bratra Luise „Dickieho“ Mountbattena, později prvního hraběte Mountbattena z Barmy, který se o své královské příbuzné svědomitě staral.

S výškou metr osmdesát, uhrančivýma modrýma očima, tváří jako tesanou a plavými vlasy byl Filip krasavec i sportovec, měl okouzlující způsoby a vyzářovalo z něj sebevědomí se špetkou drzosti. Byl vynalézavý, energický a iniciativní, ale také trochu samotář, uzavřený vinou citové deprivace. „Princ Filip je mnohem citlivější, než si myslíte,“ řekla jeho sestřenice Patricia Mountbattenová, Dickieho starší dcera. „Měl krušné dětství a život mu nasadil tvrdou masku, aby přežil.“

Jako příbuzní se Filip a malá Alžběta setkali dvakrát, poprvé na rodinné svatbě roku 1934 a podruhé o tři roky později při korunovaci krále Jiřího VI. Dvaadvacátého července 1939 pak král s královnou vzali dceru na návštěvu Královské námořní školy v Dartmouthu a teprve tam strávila třináctiletá princezna s Filipem delší chvíli.

Filip, tehdy kadet v námořním výcviku, byl pozván na oběd a na svačinku s královskou rodinou na přímluvu Dickieho Mountbattena. Crawfie si všimla, že to mezi mladými jiskří, a později napsala, že z něj Lilibet „nepustila oči“, ačkoli on jí „nevěnoval zvláštní pozornost“ – žádný div, když on už byl protřelý světák a ona dívenka na prahu dospělosti. O Alžbětě spíše vypovídá, jak dlouho si na něj myslela a jak pevně byla odhodlaná se za něj provdat.

Za války Filip sestřenky na Windsoru občas navštívil, s Alžbětou si dopisovali, když byl na moři. Sloužil u Královského loďstva ve Středozemním moři a v Tichém oceánu, po bitvě s Italy u Matapanu roku 1942 byl vyznamenán za statečnost. Přátelé a příbuzní si mladé lásky všimli v prosinci 1943, kdy byl Filip na dovolence na Windsoru a viděl Alžbětu, tehdy sedmnáctiletou, účinkovat ve vánoční féerii „Aladin“. Královna Marie

psala krátce poté své kamarádce Mabell, vévodkyni z Airlie, že „sestřenci jsou už rok a půl zamilovaní. A vlastně asi déle, řekla bych.“ Na krále udělal Filip takový dojem, že napsal své matce: „Je inteligentní, má smysl pro humor a zdravý pohled na svět.“ Král i královna se ale shodovali, že Lilibet je na vážného nápadníka moc mladá.

V létě 1944 pobyl Filip na Balmoralu a napsal královně Alžbětě, jak moc si užíval „prostých radostí rodinných kratochvílí a pocitu, že se jich mohu účastnit a jsem vítán“. V prosinci téhož roku, když Filip sloužil u loďstva, zemřel jeho otec na infarkt ve svém pokoji v hotelu Metropole v Monte Carlu. Svému třiatřicetiletému synovi odkázal jen pár kufrů s oblečením, slonovinovou štětkou na holení a pečetním prstenem, který Filip nosí dodnes.

Filip ještě sloužil na Dálném východě a Lilibet už vychutnávala svobodu poválečného období. V srpnu 1945 pobývala na Balmoralu, stopovala jeleny, svačila na blatech, zpívala s rodiči písničky. Jen v prosinci 1945, když rodina po šesti letech trávila Vánoce na Sandringhamu, čerstvě otevřeném po válce, přišla nečekaná rána; po krátké nemoci zemřela Lilibetina chůva Alláh.

Toho podzimu dostala Lilibet v Buckinghamském paláci vlastní byt s výhledem na Big Ben, zařízený textilem s růžovými a běžovými květy, a k němu skromný personál: dvě dvorní dámy, komorníka (jinak též páže), hospodyni a Bobo, která teď byla zaměstnaná jako šatná (jak se v královské domácnosti nazývá osobní komorná). Jednou pozvala jednu ze svých dvorních dam, paní Vicary Gibbsovou, svoji sestřenicí lady Mary Cambridgeovou a několik gardistů na večírek na Sandringham, pustila rádio naplno, bavila je u večere a zapojila se do her.

Na oslavě konce války u Grenfellových v Belgravii v únoru 1946 působila princezna na Lauru Grenfellovou „naprosto přirozeně... Dovede začít konverzaci nějakou milou nebo vtipnou poznámkou... Všichni se mohli potřhat smíchy, když vyprávěla o strážném, kterému spadl klobouk při „k počtě zbraň.“ Alžběta „nevynechala jediný tanec... Skvěle se bavila“ a gardisté v uniformě „stáli frontu“.

Do Londýna se Filip vrátil až v březnu 1946. Nastěhoval se k Mountbattenům na Chester Street, kde mu strýčkův majordomus udržoval prošoupané šatstvo v použitelném stavu. Často navštěvoval Buckinghamský palác, černým sportákem MG se vrátil do postranního vjezdu a povečeřel s Lilibet v jejím bytě, přičemž Crawfie dělala garde. I Markéta byla vždy nablízku a Filip ji zapojoval do hry, ať s míčem nebo na honěnou. Crawfie

oslovil Filipův nenucený šarm a neformální oblečení – veliký rozdíl proti škrobeným dvořanům, kteří obklopovali krále.

Koncem léta 1946 strávil Filip měsíc na Balmoralu a požádal Alžbětu o ruku. Přikývla hned, ani se neporadila s rodiči. Otec souhlasil s podmínkou, že zasnoubení zůstane tajemstvím až do jejich jedenadvacátých narozenin v dubnu příštího roku. Stejně jako princezna si ani Filip nepotrpěl na okázalé projevy citů, takže je ve větší společnosti dokázal snadno skrývat. Soukromě se z nich ale vyznal v dojemném dopise královně Alžbětě, v němž vyjádřil pochyby, zda si „zasloužím všechno to krásné, co mne potkalo“, především „zamilovat se celou duší a bez výhrad“.

Dvořané, urození přátelé a příbuzní královské rodiny hleděli na Filipa s podezřením jako na rytíře z Nemanic. Popouzel je jeho zdánlivý nedostatek úcty k starším lidem. Hlavně jim ale vadilo, že je cizinec, přesněji „Němec“ nebo dokonce „Skopčák“, což po nedávno skončené krvavé válce znamenalo velkou urážku. Ačkoli se jeho matka narodila na hradě Windsoru, on sám chodil do školy v Anglii a vzorně sloužil u Britského námořnictva, měl evropské způsoby a postrádal sektářské sklony starých Etonců. Dánská královská rodina, která vládla Řecku, byla navíc skutečně z větší části německého původu, stejně jako Filipův dědeček z matčiny strany princ Ludvík z Battenbergu. O německých manželích Filipových sester raději nemluvit.

Nikdo nepřipomínal, že německá krev prostupovala anglickým královským rodem už od osmnáctého století. Když po Slavné revoluci roku 1688 uprchl katolický král Jakub II. z Anglie, přešla koruna na jeho protestantskou dceru Marii II. a jejího manžela Viléma III. Po jejich smrti se trůnu chopila Mariina sestra královna Anna a vládla do své smrti v roce 1714. Nezanechala dědice, což vedlo k uplatnění ústavního Zákona o následnictví, včleněného roku 1701 Parlamentem do ústavy. Zákon zajistil, že na trůn může usednout pouze protestant. Díky němu mohla koruna přejít jedině na následníky Žofie, hannoverské kurfiřtky a vnučky Jakuba I. V době smrti královny Anny byl nástupcem Žofiin syn Jiří Ludvík, který se stal Jiřím I., králem Velké Británie a prvním panovníkem z Hannover-ské dynastie. Anglicky se nenaučil ani on, ani jeho syn Jiří II. Jako první z hannoverských panovníků se na britské půdě narodil až král Jiří III., který nastoupil na trůn roku 1760.

V devatenáctém století německá krev v britské nástupnické linii ještě posílila, když si vévoda Eduard August z Kentu, čtvrtý syn Jiřího III., vzal za manželku princeznu Sasko-Kobursko-Saalfeldskou a měl s ní dceru

Viktorii; ta po smrti svého strýce Viléma IV. usedla na britský trůn. Královna Viktorie se provdala za dalšího Němce, prince Alberta Sasko-Kobursko-Gothajského, přijala jeho příjmení a vzdala se svého, Hannoverská. Jejich vnuk Jiří V. se zase oženil s princeznou Viktorií Marií z Tecku, jejíž otec princ František, vévoda z Tecku, byl rovněž Němec. Ačkoli se narodila v Kensingtonském paláci, mluvila královna Marie vždy s lehkým německým přízvukem.

Za první světové války, kdy v Británii vládla protiněmecká nálada, učinil král Jiří V. strategické rozhodnutí zbavit obraz královské rodiny teutonského stínu. Královským výnosem z roku 1917 přejmenoval Sasko-Kobursko-Gothajskou dynastii na rod Windsorů podle staroslavného hradu. Zároveň poangličtil příjmení dalších členů rodiny: z Battenbergů se stali Mountbattenové, z Tecků rody Cambridge a Athlone.

Princeznu Alžbětu kritika Filipova původu a drzých způsobů nezajímala. Okouzlovala ji jeho hlubokomyslnost i neotřelé nápady, byl pro ni závanem čerstvého vzduchu. Nemohla předpokládat, že s ním bude mít snadné pořízení nebo že ji bude nudit, jak by tomu asi bylo v případě nápadníků, které jí vybrala matka. Byl stejně oddaný povinnosti a službě jako ona, ale jeho nedostatek respektu jí dovedl po těžkém dnu ulehčit břemeno úřadu. Jeho život byl tak rozevlátý, jak byl její přesně rozplánovaný, netížil ho majetek a s ním zodpovědnost bohatého britského aristokrata. Podle jejich společné sestřenice Patricie Mountbattenové princezna také viděla, že pod ochrannou slupkou „v sobě Filip nosí lásku, která jen čeká, až ji někdo osvobodí, a Alžběta ji osvobodila“.

Princeznu „nebylo těžké milovat“, řekla Patricie Mountbattenová. „Byla krásná, zábavná a veselá. Skvělá společnice na ples i do divadla.“ Za sedm let od jejich prvního setkání Lilibet (Filip jí tak teď říkal, a ještě „miláčku“) vyrostla do krásy a při své malé postavě byla ještě roztomilejší. Neměla klasické rysy, byla spíš hezká (podle časopisu *Time*) jako dívka z plakátu: mohutné poprsí (po matce), úzká ramena, útlý pas a pěkné nohy. Vlnité hnědé vlasy jen zdůrazňovaly bělostnou pleť, barvu jejích tváří nazval Cecil Beaton „cukrově růžovou“, oči měla sytě modré, plné rty odhalovaly oslnivý úsměv a její smích byl nakažlivý. „Když se směje, jako by vyrostla,“ řekla její sestřenice Margaret Rhodesová. „Směje se celým obličejem.“

Na Alžbětině vzhledu nebylo nic odvážného ani zvlášť stylového. Skoro do dospělosti se ona i sestra oblékaly víceméně dětsky, hlavně aby Markéta starší sestře nezáviděla, „protože se jí pořád snažila dohnat,“ vy-

světlima Anne Glenconnerová, Markétina dobrá kamarádka. Teprve v devatenácti si Alžběta začala šaty vybírat sama a i tehdy dávala přednost stejným konzervativním střihům a pastelovým barvám jako její matka, přičemž se zcela vyhýbala výstřihům. Crawfordie jí musela doslova vnutit červené večerní šaty se skládanou sukni a přiléhavým živůtkem s obrubou z bílého hedvábí – „jeden z nejslušivějších hadříků, jaké kdy měla na sobě“, usoudila guvernantka. Princeznu zaujalo vybírání zakázkového oblečení u královského krejčího Normana Hartnella, navrhování, šití i zkoušení. Na dlouhé nakrucování před zrcadlem ale neměla trpělivost. Taková marnivost jí byla cizí.

Tisk zvětřil královskou lásku už v říjnu 1946 na svatbě Patricie Mountbattenové s lordem Brabournem v Romseyském opatství. Filip byl dveřníkem, a když přijela královská rodina, vedl ji od auta. Princezna se při svlékání kožichu natočila a fotografové zachytili jejich zamilovaný pohled. „V tu chvíli to lidem zřejmě došlo,“ vzpomínala Patricie Brabourneová. Dalšího důkazu se ale veřejnosti nedostalo a snoubenci dál vedli bohatý společenský život. Alžbětu doprovázeli do restaurací a módních klubů jako The 400 její přátelé z gardy, Filip někdy vzal Alžbětu a Markétu na večírek nebo do divadla. Předpokládaná dědička ale tančila i s mnoha jinými.

Lilibet měla stále více povinností v „královské firmě“, jak jejich práci jízlivě nazýval její otec (a posléze pojmenování zkrátil na „firmu“). V červenci 1945 ji rodiče vzali do Severního Irska, to poprvé letěla letadlem. Za osm měsíců se do šesti převážně protestantských hrabství, která vznikla po rozdělení Irska britskou vládou roku 1922, vrátila na první samostatnou návštěvu. Irsko bylo britskou kolonií od vpádu anglického krále Jindřicha II. ve dvanáctém století. Po více než osmi stoletích britského útlaku se irští nacionalisté roku 1916 vzbouřili, následovala krvavá šestiletá válka za nezávislost a odtržení Irské republiky. Zatímco sever (známý též jako Ulster) zůstal součástí Spojeného království, šestadvacet převážně katolických hrabství na jihu vytvořilo samosprávný Irský svobodný stát, Britské dominium (podobně Kanadě a Austrálii), které jen nerado uznalo britského panovníka jako hlavu státu.

Jiří VI. zůstával dceři nejdůležitějším učitelem. Při dlouhých procházkách na Sandringhamu, Balmoralu a ve Windsorském parku jí radil a dělal se s ní o své názory na vládnutí a politiku.

Král byl na vrcholu popularity, ale poválečná léta pro něj byla těžká. Po volbách v červenci 1945 ovládli Parlament labouristé. Hrdina a vítěz druhé světové války Winston Churchill, králův důvěrník a ctěný partner, uvolnil rezidenci ministerského předsedy v Downing Street 10 Clementu Attleemu, předsedovi labouristů. Attlee byl uzavřený nemluva a jeho socialistická politika znárodňování průmyslu, přerozdělování bohatství a budování sociálního státu byla pravým opakem názorů krále i královny (královna Alžběta ho ovšem hned prohlédla: „praktický mužiček... tajnůstkář... těžko s ním vyjít, ale brzy roztaje“). Král se v soukromí nerozpakoval dát průchod rozhořčení, na veřejnosti však zůstal důsledně neutrální. Jeho starší dcera viděla, jak ho tíha povinností udolává. Začal trpět arteriosklerózou, která mu působila veliké bolesti nohou. Král si však neulevil, pracoval do noci a kouřil jednu cigaretu za druhou.

Prvního února 1947 se král Jiří VI., královna Alžběta, princezna Alžběta a princezna Markéta vypravili na první společnou zámořskou cestu – na tři měsíce do britských kolonií Jižní Afriky a Rhodesie a měsíční okružní plavbu čtyřicetitisícitunovou bitevní lodí *Vanguard*. Admirálovo apartmá jim přestavěli pro denní pobyt a kajuty na spaní vybavili reprodukcemi londýnských výjevů, kanapátky a křesly ve veselých odstínech slonoviny, béžové a modré, a nábytkem z leštěného dřeva. S desetičlennou družinou vypluli pod zataženou oblohou z anglického Portsmouthu uprostřed nevidané mrazivé zimy, kdy bylo jídlo na příděl a nedostatek paliva.

Cesta Lilibet seznámila se vzdálenými oblastmi britské moci, na ní se poprvé ukázala jako důležitý člen královské rodiny. Myšlenka Commonwealthu, dříve Britského společenství národů a dnes jen Společenství národů, se začala rýsovat počátkem dvacátého století, kdy kolonie získávaly samostatnost, ale zůstávaly spojeny s korunou. Moderní Commonwealth z roku 1949 se teprve rodil, ale Jiří VI. chtěl předpokládané dědičce předat svoji oddanost zemím dříve velikého britského impéria. Pro ni osobně bylo odloučení od Filipa zkouškou oddanosti a časem, kdy „my čtyři“, jak král Jiří VI. láskyplně nazýval svoji rodinu, mohli být naposledy delší dobu spolu.

Prvních pár dní královská rodina trpěla mořskou nemocí, uvězněna v kajutách na velikých vlnách a ve větru tak prudkém, že královskou zástavu – panovnickou červenozlatomodrou vlajku se lvy a zlatou harfou – roztrhal na cáry. Když v tropech vysvitlo slunce, vykláněly se prostovlasé princezny v květovaných šatech přes zábradlí, na střelnici soutěžily ve střelbě z lehu a hrály s hlučnými důstojníky Královského námořnictva

na honěnou. Král v krátkých rukávech i kalhotách (měl hubené nohy) hrál s kadety palubní tenis⁵ a ženy přihlížely. Když loď přeplula rovník, posádka to oslavila tradičním rituálem pod velením krále Neptuna, námořníci si oblékli paruky, vycpávky a sukně. „Nováčky“, kteří rovník přepluli poprvé, polévali vodou a jinak trápili, oběma princeznám ale jen ometli obličej velkými pudrovátky.

Alžběta u sebe měla snoubencovu fotografii, celou dobu si s ním dopisovala a líčila mu svá dobrodružství. Princezny uchvátila divoká krása jihoafrické přírody a žasly nad množstvím jídla a spotřebního zboží ve výkladech v porovnání s londýnským nedostatkem. Na polním letišti v zemi Zuluů Lilibet s Markétou užasle sledovaly kmenový tanec pěti tisíc polonahých válečníků, kteří v bederních rouškách, zvířecích kůžích, korálcích a peří mávali oštěpy a štíty. Princezny bez dechu hleděly na Viktoriiny vodopády, obdivovaly divokou zvěř v Krugerově národním parku, prochodily Dračí hory v národním parku Natal a odstříhly si pera pštrosů. Alžběta ovšem napsala královně Marii: „Vyčítám si, že jsme utekli za sluncem, když doma všichni mrznou... O počasí a nedostatku paliv máme děsivé zvěsti... Doufám, že jste moc netrpěli.“

Do přísného cestovního plánu královské rodiny patřilo i třicet pět dní v Bílém vlaku – čtrnácti klimatizovaných vagonů v barvě zlata a slonové kosti. Alžběta viděla rodiče vyřizovat návštěvy, dávat najevo živý zájem při nekonečných recepcích a počtách, sledovat nejrůznější představení a oslavy. Na vlastní kůži poznala, jak je vyčerpávající být stále na očích – její matka uprostřed cesty řekla neteři, že se cítí „úplně vyždímaná“. Byla svědkem otcových výbuchů, když byl vyčerpaný nebo napjatý, i toho, jak ho matka vždy obratně vzala za ruku a „skřípění zubů“ zažehnala. Ať vinou nezjištěné nemoci nebo fyzického vypětí král viditelně ubýval na váze.

V Jižní Africe bylo ve vzduchu velké napětí, převážně černou zemi ovládala bílá menšina rozdělená na Afrikánce holandského původu a anglicky mluvící bělochy – zlé dědictví Búrských válek v devatenáctém století, kdy Britové surově potlačili rebelie holandských osadníků a vytvořili britské kolonie. Cesta královské rodiny byla zčásti královým pokusem dosáhnout smíření a podpořit ministerského předsedu, polního maršála Jana Smutse, Afrikánce vzdělaného v Anglii.

5) Palubní tenis má s tím obyčejným společná pravidla, ale místo odpalování míčku raketou se přes síť přehazují gumové kroužky. (Pozn. překl.)

Smutse čekaly roku 1948 volby a mnozí Afrikánci měli za to, že má příliš blízko k Británii a je na černochoy příliš měkký. Nechtěl sice černé většině dát podíl na politické moci, ale prosazoval paternalistické kroky k zlepšení její životní úrovně. Opoziční Afrikánská národní strana naopak obhajovala politiku apartheidu, rasové segregace a nadvlády bílých. Tito extrémisté nakonec Smutse a jeho stranu porazili, čímž Jižní Afriku na téměř padesát let izolovali od světa. Lilibet si všímala, jak jsou přihlížející při královských návštěvách rozdělení podle rasy, a chápala politické rozdíly mezi bělochy. Právě znalost represivní politiky v Jižní Africe a sousední Rhodesii jí později nesmírně pomohla při řešení rasových otázek, které hrozily rozbít Commonwealth.

Vrcholem výpravy byly pro Alžbětu její jedenadvacáté narozeniny 21. dubna. Jižní Afrika pojala její plnoletost jako státní svátek s vojenskými přehlídkami, plesem na její počest a ohňostrojem, Smuts jí daroval náhrdelník s jedenadvaceti diamanty. Princezna si k jubileu připravila výmluvný projev věnovaný mladým lidem, kteří spolu s ní zažili „strašná a slavná léta druhé světové války“. Napsal jí ho historik Dermot Morrah, příznivce monarchie a úvodníkář v *The Times*, formulace vypiloval Tommy Lascelles, podle nějž měl projev „břeskný zvuk projevu Alžběty I. v Tilbury spolu s nesmrtelnou prostotou ‚Budu dobrá [panovnice]‘ královny Viktorie“.

Při prvním čtení dojal text Alžbětu k slzám. Sice ho sama nenapsala, ale její emotivní reakce vysvětluje, proč ho podala tak autenticky a proč její tehdejší pocity tak rezonují i dnes. Lascelles jí řekl, že „pokud se rozpláče dalších dvě stě milionů lidí, až vás uslyší ten projev číst..., dosáhneme právě toho, co jsme chtěli“.

Její řeč, vysílaná z Kapského města „ke všem národům Britského společenství a impéria“, trvala šest minut. Tenkým hláskem mluvila o zemích Commonwealthu jako o „domově“ a vyzývala své současníky, aby převzali „břímě“ po starší generaci, která „bojovala, pracovala a trpěla, aby chránila naše dětství“, a chopili se úkolů poválečné doby. „Budeme-li všichni postupovat s pevnou vírou, nezdolnou odvahou a ztišeným srdcem,“ řekla princezna, „dokážeme z tohoto starého Společenství udělat... něco ještě skvělejšího – svobodnější, bohatší, šťastnější a mocnější spojení za dobro světa.“ Tato slova se stala jejím krédem ve vztahu ke Commonwealthu, jež se zrodilo právě během tří měsíců v Africe, přesně jak její otec zamýšlel.

Střelkou kompasu pro ni ale byl osobní slib – „má slavnostní přísaha“ – na samém konci projevu. „Ráda bych se teď k něčemu zavázala,“ řekla procítěně. „Je to prosté. Prohlašuji před vámi přede všemi, že celý svůj život, ať bude dlouhý, nebo krátký, zasvěťím službě vám a veliké rodině našeho impéria, k níž všichni patříme.“ Ve zkoušce času neobstálo jedině slovo „impérium“. S blížící se nezávislostí Indie a neklidem v dalších britských koloniích bylo jasné, že impérium bude brzy minulostí.

Lilibet se opravdu zasloužila o „milion knedlíků v krku“. „Jistěže jsem u toho plakala,“ napsala královna Marie královně Alžbětě. Předpokládaná dědička se stala novou tváří královské rodiny, podle Tommyho Lascellese „spolehlivou a okouzující“ se „zdravým smyslem pro humor“ a schopností „zvládnout staré páprdy skoro tak dobře jako její matka“. Poznamenal, že projevuje „neuvěřitelné pochopení pro potřeby jiných lidí; taková nesobeckost se v její rodině moc nevidí“.

Podle běžných měřítek byla africká cesta pro královskou rodinu velkým úspěchem a zpečetila její obraz jako zastánkyně kontinuity, jednoty a stability v nejisté době. Královská výprava se ze všech sil snažila navštívit každý kout regionu, zastavovala Bílý vlak v odlehlých vesničkách, princezny pro větší dojem často vystoupily jen v převlečnicku se spoustou šperků. Zástupy ve městech i v buši byly početné a nadšené, ohlasy v tisku bezvýhradně pozitivní. Když se „my čtyři“ v dubnu naložili na *Vanguard* na cestu domů, vystoupili nad přední dělovou věž, mávali a poslouchali shromážděný dav, jak zpívá „písň plné naděje“ (slova komentáře filmového týdeníku). Lilibet se do Jižní Afriky podívala znovu až roku 1995 po pádu apartheidu a zvolení Nelsona Mandely prezidentem.

Doma v Londýně učil Filip na Námořní akademii v Greenwichi a s pomocí Dickieho Mountbattena získal v únoru roku 1947 britské občanství, přičemž se vzdal titulu Jeho královská Výsost princ Filip Řecký. Protože neměl příjmení, rozhodl se pro Mountbatten, anglickou verzi příjmení své matky, Battenbergová. Nakonec se ukázalo, že to nebylo nutné, protože všichni potomci Žofie, kurfiřtky Hannoverské, tedy i Filip, byli za občany Británie považováni automaticky.

Dlouho odkládané ohlášení zasnub se uskutečnilo 9. července 1947, den nato se šťastný pár představil na zahradní slavnosti v Buckingham-

ském paláci. Filipova matka si z bankovního sejfu vyzvedla tiáru a Filip z několika diamantů navrhl zásnubní prsten, který pak vyrobilo londýnské zlatnictví Philip Antrobus, Ltd. Za několik měsíců ho arcibiskup z Canterbury biřmoval v Anglikánské církvi.

V červenci 1947 byl také princezně Alžbětě přidělen první soukromý tajemník, chytrý a energický státní úředník John „Jock“ Colville, který za války dělal pomocného osobního tajemníka jak Nevillu Chamberlainovi, tak Winstonu Churchillovi. Colville měl ambiciózní plány, jak Alžbětě rozšířit obzory. Královna Marie opět projevila velkou prozíravost, když Colvilla krátce po nástupu do funkce pověřila, aby vedl předpokládanou dědičku k cestování a seznamování s lidmi mimo její společenský okruh, a to včetně labouristických politiků. Colville zjistil, že se princezna politicky angažuje méně, než doufal, ale usoudil, že má „skutečnou cenu“. Zařídil, aby mohla číst telegramy ministerstva zahraničních věcí, zhlédnout rozpravu o zahraniční politice v Dolní sněmovně, strávit den u soudu pro mladistvé a účastnit se večere u premiéra v Downing Street 10 s nastupující generací labouristů.

Filip dostal vlastního komorníka a osobního strážce, hodně času před svatbou stanovenou na 20. listopadu trávil s královskou rodinou, včetně pozdně letního pobytu na Balmoralu. „Bylo tam pohodlí, slunce a veselá nálada,“ napsal Jock Colville, „každý den piknik na vřesovišti, příjemné siesty na zahradě prozářené růžemi, fialami a hledíky, zpěv a hry.“

Ve zbytku Británie byla situace zoufalá – „*annus horrendus*“, jak dobu popsal ministr financí Hugh Dalton. Nebyla práce, továrny stály, nedostávalo se jídla. Krize vládních financí vedla ke zvýšení daní a dalšímu utahování opasků. Za těchto složitých okolností vyjednal královský palác s labouristickou vládou zvýšení Alžbětiny roční renty z patnácti tisíc liber, které pobírala od dosažení plnoletosti v jedenadvaceti letech, na čtyřicet tisíc plus deset tisíc pro Filipa. Částky se platily na základě takzvaného Občanského seznamu osob vyplácených vládou (Civil List) podle dohod mezi panovníkem a Parlamentem z osmnáctého století.

Vilém Dobyvatel uchvátil po invazi roku 1066 množství anglických panství, k nimž pozdější panovníci přidali statky ve Skotsku, Walesu a Irsku, ačkoli zároveň půdu rozdávali věrným poddaným za odměnu. To, co zůstalo v držení koruny, se nazývalo korunní statky a zahrnovalo rozsáhlé městské i venkovské pozemky. Když se roku 1760 stal králem Jiří III., nevynášel majetek mnoho, proto se král dohodl s Parlamentem,

že výnosy z korunních statků dostane pokladník (státní kasa) výměnou za roční důchod z Občanského seznamu. Zároveň si ale pro sebe i své nástupce ponechal zisky z majetku známého jako Vévodství lancasterské.

Tyto dva zdroje příjmů financovaly královskou domácnost i členy královské rodiny. Roku 1947 získala vláda z korunních statků, tedy komerčních i bytových objektů, dolů, polností, lesů a sádek, téměř milion liber „přebytku z příjmu“. Parlament tedy pověřil pokladníka, aby 410 000 liber vrátil králi Jiřímu VI. jako prémie k důchodu z Občanského seznamu a 161 000 liber dalším členům rodiny, takže vládě zbylo téměř 400 000 liber na státní výdaje.

Krátce před dceřinou svatbou obdařil král svého nastávajícího zete několika šlechtickými tituly – vévoda z Edinburghu, hrabě z Merionethu a baron z Greenwichu – a vyhlásil, že má být titulován „Jeho královská Výsost“. Oficiálně se jmenoval vévoda z Edinburghu, ale nadále byl znám jako princ Filip a křestním jménem se i podepisoval. (Na oficiální titul prince Spojeného království si počkal ještě deset let.) Král Filipa rovněž pasoval na rytíře Podvazkového řádu, který existuje od roku 1348 a je nejvyšší osobní poctou, jakou může panovník udělit; Alžběta podvazek dostala o týden dříve na znak své nadřazenosti manželovi.

Osmnáctého listopadu uspořádali král s královnou slavnostní ples, který dramatik Noel Coward nazval „senzačním večerem... Všichni byli skvělí a šťastní.“ Alžběta a Filip „jen zářili... Ples byl kouzelný vizuálně, dramaticky i duchovně.“ Věren svému zvyku vedl král vláček tanečníků úředními síněmi paláce a oslavy skončily až po půlnoci. Filip obdaroval snoubenčiny společnice stříbrnými pudřenkami v secesním stylu se zlatou korunkou nad propletenými iniciálami nevěsty a ženicha a řadou leštěných safírů. S typickou nenuceností je „rozdával jako karty“, vzpomínala lady Elizabeth Longmanová, jedna ze dvou nepříbuzných mezi osmi družičkami.

Ráno před svatbou o dva dny později přestal Filip kouřit, a jeho komorník John Dean tak už neměl „práci s doplňováním krabiček na cigarety“. Filip věděl, jakou starost dělá Alžbětě kuřácký návyk jejího otce, tak přestal – podle Deana „hned a podle všeho snadno“. Ženichova sestřenice Patricia Brabourneová, ráno před svatbou rovněž přítomná, řekla, že Filip nevěděl, zda je „velký hrdina, nebo velký pošetilec“, když se žení, ale ne